

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADITIE LOCALĂ -
ANUL VII, NR. 2(66), FEBRUARIE 2018

<https://biblioteca-digitala.ro>

MELANCOLIE

VASILE AL-GEORGE

*De ce aşteptam atâta să vină primăvara
Cu cântece de păseri cu zile fără nori,
Cu atâtea albe flori?...*

*De ce, nu-mi pot da seama... Petalele uscate
De flori mirositoare azi nu le mai zăresc.
Când neagră cade sară, când stelele sclîpesc,
Mai trist ca totdeauna îmi instrune ghitara..
În pieptu-mi simt cum dorul cu focul lui mă arde
Şi-un cânt din altă lume îmi tremură pe coarde...*

*...Ce trist e cîmîtirul!... în fiecare floare
Am vizuri îngropate, am raze de la soare,
Am fost ce numai poate o inimă avea,
Am tot ce strălucit-a mai viu în calea mea...*

*Şi-acuma vine toamna şi frunzele uscate
S-or cerne peste groapa, în care dorm uitate
Atâtea dulci iluzii..
Rugina va cuprinde
Argintul, ce din suflet mi l-am putut desprinde..
S-or dă râma palate, cu-atâta drag clădite,
Şi-un cânt de-nmormântare pe strunele strivite
Sălbătăcit va geme mai aprig decât marea..
Iar nourii de plîngerii acoperi-vor zarea,
Şi ploaia se va cerne... când negurile sure
Cădea-vor peste-adâncuri de văi şi de pădure:
De s-a părea că lumea din nou se zămisleşte,

Scârbît atunci de-a vremii necârmuită roată,
Voi blestema c-odată chemat-am primăvara..
Şi trist, ca niciodată, voi instruna ghitara...¹.*

¹ Cosânzeana, Orăştie, Anul II, 1912, nr. 36 (8 Septembrie), p. 434.

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VII, NR. 2 (66), FEBRUARIE 2018

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDACȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
aldaraban57@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniiisang.wordpress.com>

Coperta 1: Ioan Marcu, fost învățător din Sângeorz-Băi
Coperta 2: Poezie scrisă de sângeorzanul Vasile Al-George
Coperta 3: Poezie scrisă de sângeorzanul Ion Al-George
Coperta 4: Poezie scrisă de sângeorzanul Lucian Vaida

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), Facebook (Cornel Rusan, Iosif Ciunterei).

Cuprins

CUPRINS.....5

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

MAXIM POP, <i>Corespondență – Năsăud, 9 decembrie 1866</i>	9
ARTEMIU PUBLIU ALEXI, <i>Graz - 14 octombrie 1872</i>	11
OCTAVIAN LUNGU, <i>Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud</i>	12
ALEXANDRU DRĂGANU, <i>Scrisori din anii Primului Război Mondial</i>	27
N. DRĂGANU, <i>Monografia Societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud (1873-1923)</i>	34
DORIN DOLOGA, <i>Aspecte economice ale localității Sângeorz-Băi</i>	38

RESTITUIRI

GEORGE UZA, <i>Aminitiri, amintiri</i>	43
--	----

TRADIȚII

M. DOMIDE, <i>Cununa</i>	59
--------------------------------	----

Băile alcalino-muriatice dela Sângeorgiul-Român

(Oláh-Szentgyörgy, Besztercze Naszódmegye)

Pentru cantitatea mare de **carbonat de sodiu, clorure metalice și acid carbonic** întrec cele mai renumite **ape minerale** din Europa. Se aplică ca **cură de beut** cu cel mai mare succes la toate bôlele acute și cronice de stomac și intestine, la **obstipație cronică**, la **hyperaemie de ficat**, la **disolvarea pietrelor de beșică**, biliare și rinichi, la **haemoroide**, la **blenorhoe**, (Triper) și **catare de uter**, la afecțiunile catarale ale căilor respirătore, la debilități nervoase (neurastenie, hysterie), la **reumatisme și podagră**, la **scrofulă** etc.

Ca baie (scaldă) influințază minunat resorbirea exudatelor pleuritice, peritonice, uterinare etc. precum și deosebitele bôle de piele.

 Inceperea sesonului din 20 Iunie și durează până la finea Septemvrie 1906.

O mulțime de **odăi** corespunzător mobilate stau la dispoziția publicului în preț dela 1—4 cor.

===== **Bucătărie foarte bună și ieftină.** =====

În salonul de cură sunt disponibile jurnale, bibliotecă etc. Parc și alee (promenadă) pe terenul băilor. — Locuri de escurșiune în înalții munți din vecinătate etc. — **Musică bună permanentă.**

Prețul unei calde (calde) 1 cor., unei reci 40 fl.

Ultima stațiune a **căi ferate e Bistrița** (Besztercze), unde în orice timp stau trăsură comode la dispoziția publicului.

Medic de scaldă: Dr. Wilhelm Budacker.

Prespecte trimete franco

Direcțiunea Băilor.

BISERICĂ
ȘCOALĂ
SOCIETATE

66
Maria Sa Regală Carol I.
Domn al Românilor, Principe de Hohenzollern
dorind a da o dovadă de a Sa bună-voință

Domnului A.P. Alessi, D^e în filosofie, Membru al
"Asociațiunii Transilvanice pentru literatură română și cultura
Poporului Român" etc. etc.
i a conferit medalia "Bene Merenti".

_____ Clasa 1^a _____

Preptu care mi a ordonat a elibera
Domnului Artemius P. Alessi,
Brevelul de sală.

București în 1 Ianuarie 1881.

Mareșalul Curtei M. S. R. Domnului.

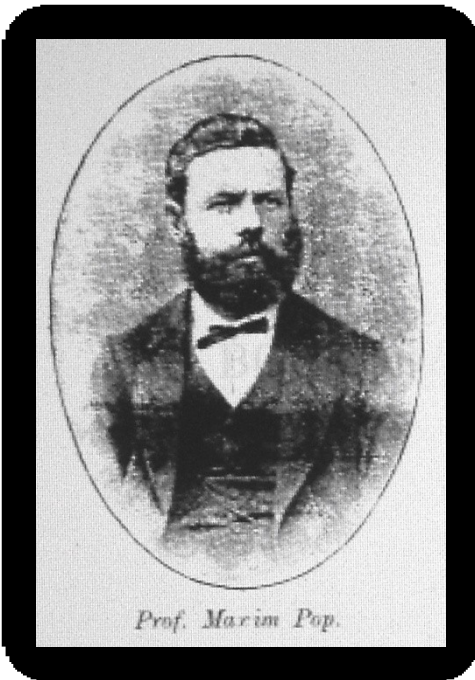
[Handwritten signature]

N° 46.

CORRESPONDENȚĂ

- Năsăud, 9 decembrie 1866 -

MAXIM POP
profesor gimnazial

Prof. Maxim Pop.

Onorată redacție!

În nr. 23 al „Sionului Românesc” din a. c. s-a publicat un articol din Năsăud cu data 13 octombrie 1866 ca duplică la observările mele făcute în nr. 19 al „Sionului” în care d. O. B. declara corespondența terminată, poftind ca actele să se înrotuleze. Nu știu procedura judecătorească pentru că nu am ascultat drepturile, ba nici înscris la vreo academie juridică; însă din întâmplare fiind chemat la judecată ca mărturie mai în zilele trecute, până s-a ascultat altă mărturie am așteptat în biroul unui domn asesor și am auzit până a întrebat pe o partidă dacă mai are a observa ceva la duplica celeilalte? De aici am conchis că legea ierta a se face observări și la duplică, dacă în ea vin înainte momente noi. Pentru aceea aş voi și eu a da răspunsul final înainte de înrotularea actelor, rugând pe onorata redacție să binevoiască a-l primi în coloanele „Sionului”.

Înainte de toate să-mi fie iertat a descrie conferința despre care amintești d. B., așa după cum a fost. Lucrul stă așa: corespondența mea din San-Georgiu a făcut sânge rău în d. B., că eu ca mai tânăr am cutezat a scrie că în școlile noastre, unde se află veterani și oameni practici, se află și puțin mecanism. Din astă indignare a răsărit articolul d-sale publicat în nr. 17 al „Sionului”. Expresiile cele estetice, epitetele cele frumoase au dat însă patronilor institutelor a conchide la o neînțelegere ce domnește între profesori, ba mulți au cercat să vadă unde e izvorul, au căutat articolul meu dat din San-Georgiu și conferindu-l cu al d-lui B. Și-au exprimat o neplăcere, că d. B. Ca veteran e atât de subiectiv față cu un articol atât de obiectiv cum e al meu. Dar ce să vezi, d. Director în 8 septembrie, după înserat, ne cheamă la o scurtă conferință, a cărei protocol nu există și care s-a ținut, nu ca altădată, ci în grădină. Directorul însă întreba că cine e autorul articolului din San-Georgiu? Ca și cum acela ar fi atacat pe cineva, iar nu că pentru ce s-a scris cu atâta patimă din partea d-lui B. Și se da însă la conchideri de neînțelegeri și discordii, cu toate de altminterlea numai în zilele trecute avusem conferința și atunci era publicat articolul meu. Lucru firesc, că atât directorul, cât și profesorii, respectiv d. B. Reprobară fapta mea, ba încă d. Director zice să mitiged ce am scris, va să zică să zic că am mințit și să nu răspund sau de voi răspunde să dau la cineva răspunsul să-l revadă sau ce totuna e să mă bage sub cenzură; iar d. b. Voind a împiedica

MAXIM POP

răspunsul asigura pe onoare că a cugetat că e d. Petri autorul articolului. Acum nu știu cum s-ar uni zisele d-sale de „veterani și mai practici” pe această carieră față cu d. Petri, căci zău, când e vorba de școală mare diferența e între d. Petri și d. Barițiu. În urmă, zice d. Barițiu, tot în conferință că „cât vom putea să ne lăudăm”. Iată mijlocul de a ridica vaza gimnaziului, pentru a cărui susținere au sacrificat fondatorii sume atât de enorme!

Acesta ar fi destul argument pentru cele ce am afirmat în corespondența din San-Georgiu, dar să nu zică d. B. Că am încurajat întrebarea d-sale, că am „observat ceva mecanism în matematică sau în traducerea paradigmelor maghiare”? Iată, răspund: Până când se vor memora regulile gramaticale una după alta și după ce s-au memorat destul se va traduce de unde a lăsat cel ce a răspuns mai înainte, ca cum ar fi lectura ceva studiu divers; până când se va face numai o linie pe tablă și nu va ști cel ce a făcut cauza pentru care a făcut-o și pentru ce a făcut-o așa și nu altmintrelea; până atunci voi susține că există puțin mecanism. Declar, totodată, că nici reprobările d-lui director, nici perele din grădina vicarială, dar nici merele Hesperidelor nu-mi vor astupa gura, ca să nu vorbesc adevărul după convingerea mea acum și de altădată. Sfatul d-lui B., ca ceva defect observat să aducă pe tapet în conferință, e foarte bun. Dar aş întreba numai, că oare e practic și consult când veteranii se supără și când nu reies cu vreo propunere? Cum am trăit bine, e drept; „cum că trebuie să trăim în concordie, consolidare și amicitie”, e de dorit; însă din parte-mi conferind acestea cu cele scrise în duplică, zic: ferește-mă Doamne de amici, că de inamici mă voi feri eu. Ceea ce zice d. B. Despre cartea lui Ohler, că e misterioasă, conced și eu, nu însă pentru că a ieșit înainte de timp, ci pentru că nu a citit-o, căci va ști dară d. B. Că cartea lui Renan tradusă în limba nemțească a ieșit în 1863 și pe foaia primă era anul 1864. Cu cartea lui Ohler stă lucrul așa: ediția din urmă era anul 1865, și eu cred că e sminteală din tipar. Imposibil absolut că nu e, ca să fiu greșit în puricare, în manuscrisul original e 1865. Ca mărturie a fost d. B. la conferințele învățătorilor normali, se va vedea când se vor publica. Cum că sunt mecanic de citesc cum e scris, nu e vina mea. D. B. dacă alta scrie și alta cugetă, binevoiască a scrie și comentariu la vorbele d-sale. În fine aş aduce aminte d-lui B., că batăr bietul stil să nu mi-l invidieze, fie oratoric, fie culinar, pentru că fiecare scrie cum știe. Cu acestea închei și eu răspunsul final¹.

¹ *Sionul Românesc*, Viena, Anul III, 1867, nr. 1, p. 6.

GRAZ, 14 OCTOMBRIE 1872

A. P. ALEXI

Mult stimat d-le redactor!

Sortea națiunii române din imperiul bicefal, astăzi e demnă de compătimit.

Se pare că domnii zilei se nutresc și acum cu principiile deositoare ale veacului de mijloc și nu simțesc ce aer respiră colonii veacului al XIX-lea. În fapt însă nu e așa; dânsii văd pericolul ce-i așteaptă; văd nemărginita materie pretențioasă, nu cred însă că s-a născut omul care să arunce întru dânsa scânteia. Poate se înșeală amar, căci pentru muritori nu există adevăr absolut. Să-i lăsăm dar să-și joace rolul diavolesc, căci, în fine, infectați de aerul cel greu ce-l respiră, vor deveni pradă loru-și.

Triumful dreptății și al libertății nu e departe. Lungi și grele fură cele 16 veacuri de tristă memorie, și totuși, ginta daco-romană nu a pierit; cu atât mai puțin va să piară acum când ora se apropie de sunat. Nu trebuie să disperăm, văzând cum ne trădează domnii de la cârmă; trebuie să lucrăm în toate direcțiile, să ne armăm sufletește, căci de acuma înainte Clio nu va mai depune lauri pe triumful fierului, ci numai al științelor.

Numai știința poate asigura unei națiuni existența veșnică.

Precum la toate popoarele deșteptate, așa și la noi a început a se preface în sânge astă idee, la care afirmație ne îndreptățește mulțimea tinerilor ce umplu institutele de învățământ național și străin. În tot Ardealul nu există un institut public de învățământ, unde să nu se afle mulțime de tineri români: asemenea putem afirma că există o universitate în Europa la care să nu-și aibă și românimea trimiși fii de-ai săi. Toate acestea sunt semne bune pentru viitorul nostru. Transilvania, care sângera astăzi de fierul dușmanului neîmpăcat a tot ce e român, mâine căpătându-și fii nutriți cu dulcele nectar și va ridica iarăși fruntea candidă și va răsplăti fiecăruia după merit.

Durerile-i cumplete i le mai alină astăzi unii fii bravi și credincioși, pe care nu i-a putut deslipi de sânul ei toate uneltirile drăcești ale inamicilor.

Bucură-te mamă dulce că în ceata acestora mai intră astăzi un membru, armat sufletește, cum cere trebuința ta! D-l dr. Căliman Albu, finindu-și studiile juridice cu succesul cel mai bun și astăzi primindu-și sărbătorește diploma pe drept meritată, apuca în mână sa dreaptă arma neînvinsă și în unire cu ceilalți bravi combatanți va ști secera lauri, căci a învățat a-și iubi limba și națiunea încă de la buna sa mamă, care

„Legănându-l cu un picior

I-a cântat de-al țării dor!”

Binecuvinte Dumnezeu iubita mea țară că în scurt timp să fie plină de atari fii! Atunci nu voi mai purta frica de dușmani, că limbile lor clevetitoare vor rezuma în deșert¹!

¹ *Federațiunea, Pesta, Anul V, 1872, nr. 106-706, p. 423.*

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

OCTAVIAN LUNGU

CAPITOLUL II

CERCETĂRI ISTORICE ASUPRA AVERILOR GRĂNICEREȘTI

Înainte de a discuta „Exploatarea Pădurilor Grănicerești din Bistrița-Năsăud” care constituie subiectul lucrării de față, este necesar să reamintim în rezumat originea și natura de drept a averilor grănicerești. Vom face istoricul regimentului 2 românesc de graniță de la Năsăud și sprijiniți pe documente istorice, vom arăta pe scurt stările sociale și drepturile pe care le-au avut locuitorii celor 44 comune românești până la militarizare. Vom studia organizarea satelor militarizate cu predilecție la ceea ce privește chestiunile economice și juridice. După expunerea desființării instituției militare de graniță, vom insista asupra epocii de grea luptă pe care au dus-o Românii pentru apărarea drepturilor lor de proprietate, asupra munților acoperiți de păduri seculare.

Proprietarii averilor grănicerești sunt cele 44 comune din fondul regiment 2 românesc de graniță de la Năsăud și înainte de a ne ocupa de istoria acestor comune, vom face o scurtă digresiune, arătând în general stările sociale ale românilor sin Transilvania.

Românii, popor băștinaș din Transilvania, a fost asuprit și deposedat de toate drepturile lui istorice și adus în stare de iobăgie. Situația elementului românesc începe să se înrăutățească îndeosebi începând cu secolul al XIV-lea prin introducerea sistemului feudal în Ungaria, când Românii își pierd toate drepturile istorice, fiind supuși în favoarea nobilimii, la munci grele, dări insuportabile și pe deasupra declarați iobagi. Ei nu aveau dreptul să se miște de pe o moșie pe alta, decât cu învoiala stăpânului și erau vânduți în calitate de oameni sclavi de 49 până la 80 florini. Românii ajunși în această situație, au încercat prin răscoale sângeroase să-și amelioreze soarta devenită de nesuportat. Încă nici prin răscoale nu au putut să-și ajungă scopul, producând numai accentuarea asupririlor. O astfel de răscoală a țăranilor români se întâmplă în anul 1437, când nobilii unguri sub presiunea poporului au încheiat o pace perfidă cu românii. În același an, după încheierea acestei păci, se încheie o alianță între maghiari, sași, secui „Unio Trium Nationum”. Consecința acestui pact este că românii sunt conduși din cadrul națiunilor privilegiate, pierzându-și toate drepturile în Stat. Situația le devine deci și mai critică, nemaiavând nici un drept decât al suferințelor îndelungate. Iobăgia este introdusă ca o instituție de drept, iar românii supuși la diferite producțiuni în folosul claselor privilegiate, orice abatere era sancționată prin tortură.

Aceasta e soarta românilor din Transilvania, veacuri de-a rândul, până la revoluția din anul 1848, când se desființează iobăgia. Nici după această revoluție însă poporul român

OCTAVIAN LUNGU

n-a fost pus în drepturi egale politice, ci a fost și mai departe împiedicat în dezvoltarea lui firească.

*
* *

După această scurtă privire, referitor la soarta românilor din Transilvania, urmează să ne ocupăm de evoluția și situația socială a românilor din cele 44 comune românești, care sunt proprietarii averilor grănicerești.

Patruzeci și două din aceste comune aparțin din punct de vedere administrativ, județului Năsăud, iar două aparțin județului Mureș. Ne vom ocupa de locuitorii acestor sate, la evoluția lor istorică, sprijiniți pe documente istorice. Această încercare documentară ne va permite înțelegerea originii de drept a averilor grănicerești.

Din cele expuse mai sus, cu privire la soarta românilor din Transilvania, am văzut că ei pierzând la un moment dat toate drepturile istorice, devin iobagi.

Găsim însă și unele excepțiuni de la această situație generală și în această categorie intră tocmai satele românești așezate în ținutul de nord-est al Ardealului, în bazinul superior al Someșului-Mare. Această vale poartă în cele mai vechi documente istorice numirea de „Vallis sau Districtus Rodnensis”¹.

Valea Rodnei, cuprinde din timpurile cele mai vechi, Târgul Rodna și alte douăzeci de comune, situate în Valea Someșului: Maierul, Sângeorz, Ilva-Mică, Leșu, Feldru, Vărarea, Rebra-Mare, Rebrișoara, Năsăud, Salva, Mititei, Mocod, Bichigiu, Telciu, Hordou, Suplai, Runc, Poieni, Găureni și Zagra².

Această vale, cu satele care le cuprinde, a format pe vremuri o jurisdicțiune autonomă; în urmă a fost anexată la comitatul Doboca. Regiunea a avut mare însemnătate în trecut, căci la o depărtare de 8-13 km. de Târgul Rodna, se găsesc minele Rodnei, cu minereuri conținând plumb și mai ales argint. Epoca în care s-a început exploatarea acestor mine este necunoscută; se afirmă că ea ar data din vremea dacilor. Numirea râului Someș (Samus, Samos) ar deriva după toponimie de la „Zalmolxis, Salmolxis, Samolxis, fost pontifex rege ori sub rege al unui trib al dacilor, a cărui reședință nu putea să fie altundeva în nord-estul Transilvaniei, decât la Rodna”³.

Nu ne vom ocupa cu descrierea acestor mine, căci ar depăși cadrul lucrării, e suficient să amintim că exploatarea se face și în prezent, extrăgându-se pirită. Târgul Rodna a jucat un rol însemnat în trecut, atât prin minele amintite, cât și prin comerțul pe care îl făcea mai ales cu Moldova și cu Orientul. Importanța sa comercială e evidențiată și de faptul că avea și monedă proprie.

De o însemnătate covârșitoare pentru acest ținut, este anul 1475, în care regele ungar, Matei Corvin, anexează orașul Rodna cu satele regiunii, la cetatea Bistriței. Anexarea pare să se fi făcut la stăruințele magistratului din Bistrița și prin puterea de persuasiune pe care au avut-o importante sume de bani primite de Matei Corvinul. În diploma dată de rege, se menționează că anexarea văii Rodna, ajunsă în urma deselor năvăliri dușmane, în mizerie și sărăcie, s-ar face pentru a se putea continua cu exploatarea minelor de argint.

Diploma regească indică în mod clar că locuitorii și coloniștii orașului Rodna cu toate satele aparținătoare se vor bucura în toate timpurile de aceleași drepturi și favoruri ca și acelea de care beneficiază din vechime, cetățenii orașului Bistrița. (...).

¹ Virgil Șotropa, *Districtul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană”, nr. 1, p. 1.

² Vezi „Arhiva Someșană”, nr. 9.

³ Virgil Șotropa, *Districtul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 5.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

Acest decret a fost întărit și de regii următori: Wladislau al II-lea (pe la anii 1489, 1492 și 1494) și Ludovic al II-lea. Prin aceasta se confirmă și se întărește la 1520, că locuitorii văii Rodna vor beneficia, în toate timpurile, de drepturile obținute și în plus li se mai acordă și alte favoruri, dreptul de a face comerț, drept de morărit, crâșmărit, etc.

Cu toate stipulațiunile relative la drepturile locuitorilor de pe valea Rodnei, prevăzute în diploma regelui Matei Corvin și cu toate confirmările regilor următori, magistratul de Bistrița începe să asuprească pe români, aplicându-le cele mai nedrepte impozite, dări în natură, prestațiuni, etc. Încetul cu încetul cetatea Bistriței începe să exercite un drept de dominație (jus domini) asupra românilor, fără ca aceștia să aibă posibilitatea apărării sau a reclamațiunilor. Doleanțele românilor nu erau considerate de către magistrați și în consecință românii nu puteau apela decât la dieta țării sau la rege. Sunt ușor de închipuit greutățile pe care le întâmpinau ei în înaintarea protestelor; magistratul din Bistrița știa întotdeauna să altereze adevărul și să răstălmăcească ordinele împărațului, prin care i se interzicea asuprirea românilor.

Lucrurile ajung în mod treptat la o adevărată inchiziție. Din documentele originale găsite în arhiva orașului Bistrița și publicate în traducere în „Arhiva Someșană”, de către Domnul Profesor Virgil Șotropa putem vedea silniciile exercitate asupra românilor. Nu era suficient faptul că locuitorii erau obligați la plățirea unor dări ilegale, ci ei erau puși și la munci forțate. „În anul 1636 locuitorii depertinentei românești încep să lucreze din greu la repararea stricăciunilor cauzate orașului de apele cele mari, lucrări care au durat până în 1638”¹.

Pe lângă dările regești se încasau din ținutul românesc și alte impozite mari. Plata acestor dări ilegale era justificată de către magistratul din Bistrița ca echivalentul unor cheltuieli necesare pentru plata funcționarilor.

În anul 1749, dările bănești impuse districtului se ridicau la suma de 4.264 Fl. 40 cr., iar după patru ani adică în anul 1753, ele ating o cifră de patru ori mai mare și anume: 15.346 Fl. 34 cr. Chiar în acea epocă fiind mare criză de numerar, majoritatea impozitelor pentru ținutul românesc dovedește îndeajuns tratamentul neomenos al magistratului din Bistrița.

Se pun astfel taxe asupra munților (numite vamșung) dări mari asupra vitelor, asupra produselor agricole și alte dijme. Pe lângă toate acestea districtul românesc era forțat să furnizeze orașului și produse în natură. În anul 1724, orașul Bistrița ia în mod forțat de la români 163 găleți de grâu, 223 găleți ovăz, 551 berbeci, 100 porci și 52 ferii miere (ferie – măsură de capacitate)².

În anul 1758, magistratul din Bistrița silește locuitorii de pe Valea Someșului să furnizeze material lemnos, ca lemne de foc și de construcție și să transporte trunchiuri de brad fierăstraiei săsești. În plus sunt obligați să furnizeze și transport fără plată de material lemnos și în alte localități, în afară de districtul Bistriței.

În cazul când aceste obligațiuni forțate nu puteau fi îndeplinite sancțiunea era bătaia și închisoarea. Cu ocazia târgurilor ce se țineau la Bistrița, s-au întâmpinat arestări în masă ale românilor prin blocarea porților cetății. În timp ce ei erau închiși vitele aduse la târg le erau confiscate.

Locuitorii de pe Valea Someșului neputând suporta acest regim, au protestat în repetate rânduri la curtea din Viena contra magistraturii din Bistrița. consecința protestelor era considerarea lor ca recalcitranti. Drascitatea fiseului se accentua, agenții fiind însoțiți de

¹ Virgil Șotropa, „Arhiva Someșană”, nr. 1, p. 62.

² Virgil Șotropa, „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 13.

OCTAVIAN LUNGU

executori militari.

În anul 1754, magistratul din Bistrița ordonă, pentru a dezarma pe români, rechiziționarea tuturor armelor de foc. Protestele românilor nu au avut nici un efect, nerămânându-le altă scăpare decât părăsirea vetrelor și calea pribegiei. Au plecat astfel sate întregi ascunzându-se prin munți sau trecând în Moldova, de unde mulți nici nu s-au mai reîntors la ținutul de baștină. Prin aceste emigrări și prin stabilirea acestor români în Moldova, se explică în mare parte, dialectul atât de asemănător a românilor din județul Năsăud cu acela din Moldova. Aceste emigrări, luând din cauza asupririlor, proporții din ce în ce mai mari determină pe senatorul Tockelt să propună magistratului din Bistrița împiedicarea acestor pribegii, care pot cauza orașului mari pagube. Pe de altă parte sașii, procedând după sugestiile date de comes nationis (prefectul națiunii săsești), vindeau la licitație toate bunurile emigranților¹.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, magistratul din Bistrița inaugurează depozedarea unor comune românești, de câțiva munți stăpâniți din vechime, cedându-i unei comune săsești. Aceste proceduri ilegale constituie originea litigiilor și certelor de hotare între comunele românești Ilva-Mică, Feldru, Rebrișoara și Vărarea și între comunele săsești Iad, Pintic și Dumitra-Mare. Diferențele acestea de hotare au format obiectul unor lungi procese, terminate abia în zilele noastre.

Astfel se definesc în mod precis tendințele magistratului bistrițean de-a depozeda încetul cu încetul populația românească de proprietățile ei, aducând-o în stare de iobăgie.

Într-adevăr, în anul 1754, cu ocazia întocmirii recensământului pentru impozite, locuitorii români au fost înscrși și calificați iobagi. Împotriva acestor procedee și altor acte ilegale comise de magistrat și funcționarii săi, populația asuprită a protestat la curtea din Viena prin delegații purtătoare de lungi memorii. În urma acestor proteste, s-au făcut și mai multe anchete la fața locului, dar magistratul din Bistrița, cu toate ordinele primite pentru încetarea asupririi românilor, continua campania de subjugare.

Văzând ineficacitatea plângerilor lor și abuzurile continuând, românii au căutat în anul 1755 să-și facă singuri dreptate, refuzând orice supunere sau plățirea oricărei dări. Această revoltă a locuitorilor din cele 21 comune, din Valea Someșului și 2 comune din Valea Șieului, este numită în acte oficiale „Tumultus 23 pagorum Districtus valachici Bistriciensis”².

În anul 1757 locuitorii din ținutul românesc prezintă Împărătesei Mariei Terezia printr-o delegație, un lung memoriu de protestare, redactat în limba latină. În acest memoriu, se arată toate fărădelegile sașilor, cerându-se puncte din acest memoriu, pentru a releva regimul nedrept pe care trebuiau să-l suporte românii. Între altele ei se plâng:

„Ne ocupă locurile arătoare și fânețele, pe care le-au pregătit strămoșii noștri prin lăzuirea pădurilor și a tufșurilor. Ceea ce ne doare și mai mult, este că aceste locuri sunt cultivate cu ajutorul nostru și cu banii luați de la noi. Ne-au luat dreptul de pescuit și multe altele; încetul cu încetul pretind de la noi să le lucrăm anumite zile pe săptămână, ca și niște supuși ai lor, deși ne-am născut liberi și nicidecum n-am fost robi. Astfel sașii ocrotiți de împrejurări progresează, iar noi păcătoșii de noi dăm îndărăt. Nu ne-a mai rămas nimic decât bietele suflete. Bunurile ce ni le-am câștigat înainte, cu sudoarea cruntă, munții, pădurile, văile, livezile și câmpiile, care de când își aduc aminte oamenii, au fost ale noastre și le-am stăpânit în pace, acum ni se iau, ni le jefuiesc, iar oamenii ne sunt prăpădiți. Ba ne iau și rodul muncii noastre și buruienile de leac de pe ogoare și zarzavaturile din grădini. Neliniștiți și

¹ Virgil Șotropa, „Arhiva Someșană”, nr. 1, p. 67.

² V. Șotropa, *Istoricul Districtului Năsăudean*, „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 19.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

tulburați de cele înșirate mai sus, venim cu supunere înaintea tribunalului suprem al Majestății Voastre și în genunchi vă rugăm și vă implorăm ca cu îndurarea și dreptatea înnăscută, să vă milostiviți a ne scăpa de toate aceste șicane ale sașilor, care vreau să ne scoată din pământul strămoșesc”¹⁾².

Memoriul este semnat de locuitorii celor 23 sate din ținutul Bistriței, Transilvania.

Acest memoriu a fost trimis de către cancelaria aulică din Viena, guvernului transilvănean din Sibiu însoțit de următorul ordin împărătesc, pe care îl reproducem în traducere:

„Noi Maria Tereza, etc., vă trimitem rugămintea în care se cuprind punctele de plângere a celor 23 sate din districtul nostru bistrițean, cu recomandarea ca ascultând și partea învinovățită să ne trimiteți un raport sincer și amănunțit despre cele aflate și totodată să vă îngrijiți ca petiționarii să fie scutiți de orice violență, să nu fie molestați în nici un chip cu excepțiuni oprite prin ordinele Noastre binevoitoare.

Dat în orașul nostru Viena din Austria, în 13 Aprilie 1758 (în anul al 18-lea al Domniei Noastre)”³.

Maria Tereza.

Guvernul din Sibiu a trimis acest memoriu, împreună cu ordinul împărătesc, magistratului din Bistrița, cerându-i să răspundă la toate punctele menționate în memoriu, într-un mod sincer și real. Magistratul din Bistrița în răspunsul său a dat deslușiri evazive, falsificând adevărul. Cu toate eforturile sale de dezvinovățire, magistratul fu tras la răspundere pentru luarea de dijme de la locuitorii de pe Valea Someșului și pentru tratarea lor în calitate de iobagi.

Guvernul din Sibiu cercetând actul regelui Matei Corvin din anul 1475, enunță prin hotărârea nr. 227 luată în ședința sa din 15 februarie 1760, „că locuitorii români ai văii Rodna sunt de condiție liberă și au să fie tratați ca atare”⁴.

Cu toate ordinele primite, magistratul din Bistrița continuă asuprirea românilor. Populația văzând că în ciuda dreptății istorice, cât și a protestelor înaintate, nu este apărută și ocrotită, se revoltă, refuzând orice ascultare autorității din Bistrița. În fața acestor fapte neașteptate magistratul din Bistrița cere ajutor militar comandai generale din Sibiu care, însă, de această dată refuză acordarea oricărui ajutor, motivând acest refuz astfel: „magistratului din Bistrița nu i se mai dă miliția, spre a abuza de ea și spre a întreprinde spolieri și prădăciuni”⁵.

Din expunerea de până aici s-a văzut evoluția prin care românii, după ce obțin de la Matei Corvinul, în baza diplomei din 1475, drepturi și favoruri identice cu ale cetățenilor Bistriței, ajung datorită magistratului din Bistrița, într-o stare de dependență față de acest oraș.

Această tristă epocă de subjugare a comunelor românești, se schimbă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, soarta românilor ameliorându-se prin militarizarea comunelor românești. Prin această dispoziție, viața și situația socială a românilor din cele 44 comune intră într-o nouă fază.

¹ Vasile Bichigean, *Un capitol din lupta românilor someșeni cu sașii din Bistrița*, „Arhiva Someșană”, nr. 6, pp. 38-40.

² Și în alte ținuturi din Transilvania sașii pun stăpânire cu forța pe pădurile românești. Vezi detalii Prof. Dr. C. Bungețianu, *Le probleme du bois de chene en Roumanie*, în „La Roumanie Economique”, 1928, nr. 1-2, pp. 9-11.

³ Vasile Bichigean, *Un capitol din lupta românilor someșeni cu sașii din Bistrița*, „Arhiva Someșană”, nr. 6, pp. 38-40.

⁴ V. Șotropa, *Istoricul Districtului Năsăudean*, „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 19.

⁵ V. Șotropa, *Istoricul Districtului Năsăudean*, „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 19.

OCTAVIAN LUNGU

**MILITARIZAREA CELOR 44 COMUNE ROMÂNEȘTI DIN FOSTUL
DISTRICT AL NĂSĂUDULUI**

În secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, armata din Transilvania era slabă, numai nobilii aveau dreptul de a purta arme. Aceștia formau oastea cu ajutorul mercenarilor. Românii aduși într-o stare de iobăgie n-aveau dreptul de a purta arme, căci înarmarea lor ar fi fost un pericol cu posibilitatea unor consecințe dezastruoase pentru familiile feudale.

Pacea de la Carlovits aduce o schimbare radicală în structura internă a Transilvaniei, protectoratul austriac luând locul celui turcesc. Armata fiind slabă și pericolul turcesc continuând să amenințe granițele, casa domnitoare din Viena hotărăște să înființeze regimente de graniță pentru a pune stavilă invaziunilor turcești. Astfel, pe lângă regimentele de graniță existente, de la Marea Adriatică până la Porțile de Fier până în nordul Transilvaniei spre Bucovina, format din regimente de graniță.

Înființarea acestor regimente de graniță s-a făcut sub domnia Împărătesei Maria Tereza.

În anul 1761, se iau măsuri pentru înființarea regimentelor de graniță în Transilvania. Generalul comandant Baron Adolf Nicolau Bucov, care era și președintele guvernului transilvănean, e însărcinat să studieze această problemă, făcând și propuneri concrete de realizare.

În urma acestor propuneri, în ținutul Năsăudului urma să se înființeze un regiment de infanterie și unul de dragoni. Maghiarilor nu le convenea militarizarea românilor și, mai ales, sașii din Bistrița puneau piedici în calea militarizării, dorind să continue oprimarea românilor pe care îi subjugaseră fără nici un scrupul.

Curtea din Viena, cu toată opunerea maghiarilor și a sașilor, hotără militarizarea satelor românești din Valea Rodnei. Prin militarizarea acestor comune, se urmărea pe lângă scopul militar și unul social, intenționându-se suprimarea situației intolerabile de oprimare a elementului românesc.

În anul 1762 se trimite Curții din Viena recensământul familiilor și al averilor din comunele care urmau să fie militarizate. Magistratul din Bistrița văzând că prin militarizare, ținutul românesc pe care l-a despoiat veacuri de-a rândul, va trece sub jurisdicțiunea militară, începe să formuleze unele pretențiuni mari de despăgubire sub pretext că locuitorii n-ar fi de condiție liberă, ci iobagi, iar pământurile lor ar fi bunuri alodiale.

Această chestiune fiind controversată, s-a instituit o comisie specială având însărcinarea să clarifice adevărul. Comisia aducând însă argumente false și aprobând pretențiile de despăgubire formulate de magistratul din Bistrița, Cancelaria Aulică Transilvană combate concluziile comisiei, dovedind, în baza actelor, că Bistrița n-a avut niciodată un drept de dominație asupra ținutului românesc și pretențiunile sale nu sunt decât niște uzurpări. În argumentarea acestor hotărâri, se invocă și principiul juridic „Nemo plus juris in aliud transferi potest, quam ipse habet”¹.

Evident deci, că Bistrița n-a putut transpune drepturi și averi și în consecință, pretențiunile ei de despăgubire sunt cu totul neîntemeiate. Magistratul din Bistrița văzându-se demascat și pentru a evita alte urmări neplăcute, cedează și transpune în anul 1766 Majestății Sale, în scopul militarizării, pentru vecie și fără drept de revocare orice pretenții de despăgubire, Valea Rodnei cu cele 21 comune: Rodna, Maieru, Sângeorz, Leșu, Ilva-Mică,

¹ Virgil Șotropa, *Districtul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 22.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

Feldru, Vărarea, Rebra-Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Hordou, Telciu, Bichigiu, Suplai, Poieni, Găureni, Runc, Zagra, Mocod și Mititei. Aceasta se face pe baza unui nou act de cesiune.

Militarizarea acestor comune s-a făcut în anul 1762, împreună cu alte două din Valea Șieului, Mărișelul și Sântioana, iar în anul 1764 au fost militarizate alte comune românești, Monor, Gledin, Șieut, Budacul Român și Ragla din Valea Șieului și Morăreni și Rușii-Munți, din Valea Mureșului.

În anul 1763, cu ocazia sfințirii drapelului, se ivesc agitații și mișcări printre noii grăniceri. Știind că magistratul din Bistrița, prin actul de cesiune din anul 1762, i-a transpus drept iobagi și averile lor ca alodii, grănicerii au depus armele cerând clarificarea situației lor sociale și asigurarea drepturilor de proprietate asupra averilor stăpânite din moși-strămoși. Revolta lor se mai explică și prin faptul că la început s-au trimis în noul regiment înființat ofițeri care au tratat rău pe români, bătându-și joc de credința și obiceiurile lor.

Această revoltă a avut unele consecințe grave, moșneagul Todoran, în etate de 104 ani, fiind zdrobit pe roată, iar unii agitatori spânzurați. Totuși prin această revoltă, grănicerii își ajung întrucâtva scopul căci Curtea din Viena pentru a suprima condiția socială rușinoasă a locuitorilor atribuită de magistratul din Bistrița, decide prin patentă din 12 noiembrie 1766, dată de Maria Tereza, că toți locuitorii comunelor militarizate sunt liberi.

În noul regiment înființat la Năsăud au fost și unii ofițeri de origine latină, francezi și italieni. „Toussaint, Bouquier, Humbourg, Sburlati, Belloni, Delvardi și căpitanul Anton Cosimelli, talentat scriitor și mare filo-român”¹.

Acești ofițeri văzând asemănarea limbii locale cu limbile lor, au început să-și dea seama că românii militarizați sunt de origine latină descoperind în ei o rasă cu ascendențe romane. Românii au avut mult sprijin, mai ales de ordin moral din partea acestor ofițeri. Regimentul de la Năsăud, primind emblema cu inscripția: „Virtus Romana Rediviva”. Presupunem că rolul jucat de ofițerii amintiți a fost și acela de instigatori ai redeșteptării conștiinței de rasă.

Până acum ne-am ocupat numai de locuitorii comunelor de pe Valea Rodnei și al câtorva din Valea Șieului și Valea Mureșului. Urmează să examinăm situația și soarta locuitorilor din Valea Bârgăului, care de asemenea au fost militarizați în anul 1783. comunele românești din această vale aparțineau familiei de conți Bethlen. Soarta locuitorilor din această vale era cât se poate de tristă, prin obligațiile de multe și grele prestațiuni urbariale. Populația dorind să scape din această stare vitregă de lucruri, a intervenit adeseori la comanda regimentului din Năsăud, pentru a obține militarizarea.

În anul 1783 se încep pregătirile pentru militarizarea Văii Bârgăului, o comisie mixtă lucrând la fața locului în intervalul de timp de la 7 august la 17 octombrie 1783. această comisie e însărcinată cu recensământul familiilor și al averilor. Cu ocazia acestui recensământ, comisia stabilește că s-au exercitat cele mai nemiloase măsuri de exploatare asupra locuitorilor.

Asupra lucrărilor îndeplinite, comisia a încheiat procese verbale numite în nemțește „Gemeinschaftliches Kommissions-Protokoll”. Unul din membrii ei a fost și Lt. Col. Carol von Heydendorff, fost ofițer în regimentul II românesc de la Năsăud.

Dintr-un raport al său adresat Feldmareschallului Lieutenant Baron von Rall, datat din Bârgău, 27 ianuarie 1784, putem să ne dăm seama de exploatarea nemiloasă impusă românilor. [...].

¹ V. Șotropa, *Regimentul Grăniceresc Năsăudean*, „Arhiva Someșană”, nr. 2, p. 3.

OCTAVIAN LUNGU

Orice comentariu e inutil, căci aceste câteva rânduri sunt elocvente în privința situației românilor de pe Valea Bârgăului.

Militarizarea locuitorilor iobăgiți din Valea Bârgăului s-a făcut în preajma revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan și tot acest ofițer scrie din Bârgău, cu data de 12 ianuarie 1785, despre revoluția lui Horia, (...).

Familia Bethlen a formulat pretențiuni exagerate de despăgubire, în cele din urmă fiind obligată să mai reducă din ele. În aceste împrejurări întreg domeniul Bârgăului a trecut sub jurisdicțiunea militară pentru pământurile lor, prestațiile urbariale, terenuri alodiale și drepturi regale, cu suma de 700.000 Fl., din care 300.000 Fl. Plătiți în numerar, iar pentru restul de 400.000 Fl. Cedându-se domeniul fiscal Păuliș din Banat.

Prin militarizarea Văii Bârgăului, românii de aici scapă din situația de iobăgie.

Cele 44 comune militarizate au format Regimentul II Românesc de Graniță. Acest regiment purta la început numirea „Zweites Walachische Siebenburger Grenz-Infanterie-Regiment”. Numirea s-a păstrat până după revoluția anului 1848, când la cererea grănicerilor, regimentul românesc s-a numit „Zweites Romanen-Infanterie-Regiment”.

Regimentul era format din 12 companii. Organizarea militară a ținutului era descentralizat. Comandantul și compania 9 aveau sediul la Năsăud, pe când celelalte companii erau repartizate pe văi. La fiecare companie aparțineau 3-4 comune. În comune domnea ordine, disciplină, cinste și energiile erau îndrumate spre binele general. Grănicerii nu erau în permanență în serviciu, ei se duceau la casele lor putându-se ocupa în același timp și de agricultură și gospodărie.

Instituția militară de graniță n-avea în atribuții numai chestiunile militare, ci un complex întreg de fapte și anume: raporturile juridice ale locuitorilor din comunele militarizate aparținând dreptului privat, chestiunile cu caracter economic, etc., toate rezolvate și dirijate de această instituțiune militară. Structura economică și juridică a comunelor militarizate e de mare interes din punct de vedere al cercetărilor trecutului, vom insista puțin asupra ei. Dispozițiunile acestea cu caracter militar, juridic și economic, sunt cuprinse în statutul grăniceresc, apărut în limba latină la anul 1766. Vom reproduce în anexă părți mai esențiale.

REALIZĂRILE ÎN DOMENIUL ECONOMIC, JURIDIC ȘI SOCIAL ÎN TIMPUL GRANIȚEI MILITARE

În timpul graniței militare s-au luat diferite măsuri pentru ridicarea standardului de viață al locuitorilor din comunele militarizate, pentru a facilita îndeplinirea serviciului militar.

S-au reparat drumurile, podurile, construindu-se și multe drumuri noi. De la anul 1783 până la 1788 s-a construit o șosea națională peste Măgura, legând Valea Bârgăului cu Bucovina înspre Vatra-Dornei. S-au luat măsuri pentru raționalizarea agriculturii, creșterea vitelor și s-a introdus și cultura cartofilor. S-au normalizat satele, dărâmându-se casele resfirate pe coline și așezându-le în vale sau la marginea râurilor, formându-se astfel comune noi cu aspect de ordine. Unora din noile comune astfel formate, li s-au dat numiri romane ca: Salva, Romuli, Parva, Nepos. S-au constituit case comunale, introducând ordine în veniturile comunelor. În anul 1774 se dau ordine în privința administrării pădurilor înființându-se posturi de pădurari, iar în anul 1781 urmează noi instrucțiuni, relative la paza și administrarea pădurilor.

Pădurile seculare de rășinoase nu erau exploatate din lipsa căilor de comunicație și transport, iar comandantul regimentului căuta găsirea unor mijloace de exploatare pentru

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

crearea de venituri. În acest scop, cea mai bună soluție a fost regularea cursului Someșului Mare, făcându-l practicabil pentru plute.

Se încep astfel mari lucrări, construcții de zăgazuri, etc. După amenajarea Someșului pentru navigația cu plute, s-au început exploatarea de păduri cu ajutorul grănicerilor. Buștenii de rășinoase legați în plute se transportau pe Someș și Tisa până la Szolnok în Ungaria. La Dej, se încărca pe plute sare de la Ocna Dejului, care era transportată apoi până la Szolnok unde se valorifica și materialul lemnos. Dintr-un raport al maiorului Carol v. Heydendorff, fost ofițer în regimentul II românesc de graniță de la Năsăud, adresat din Dej cu data de 9 mai 1781, comandai regimentului, aflăm că pe pe 74 plute s-au încărcat 11.213 măji sare.

Până la Szolnok, aceste transporturi cereau eforturi mari, care ajungeau chiar la sacrificii de vieți. Tot dintr-o scrisoare a maiorului Carol v. Heydendorff, trimisă din Szolnok cu data de 13 iunie 1781, suntem informați că bușteni de rășinoase s-au vândut unui locuitor din Kecskemet cu 26 kr. Pentru fiecare buștean, cerând în același timp comenzi regimentului rectificarea unui contract de vânzare.

În interval de 11 ani, adică de la 1765 și până la 1776 s-a încasat din valorificarea lemnului transportate cu plutele suma de 455.892 Fl.

Plutăritul pe râul Someș fiind periculos și mulți soldați ai regimentului de graniță de la Năsăud găsindu-și moartea departe de familiile lor, grănicerii au intervenit să fie scutiți de acest greu serviciu.

Prin aprobarea comandai regimentului, plutăritul pe Someș a fost sistat.

Suma încasată prin plutărit și valorificarea plutelor a fost folosită pentru crearea unui fond numit „Fondul de provente”. Acest fond se mai alimenta și din taxele impuse morilor, de arendări de proprietăți, cârciumărit, vama târgului, venituri din măcelărit, etc. Fondul de provente, alimentat din veniturile drepturilor regale ale comunelor grănicerești, era menit să satisfacă necesitățile de administrare internă ale districtului militar. Pe lângă veniturile destinate să alimenteze Fondul de provente, s-a dat posibilități de câștig și grănicerilor, permițându-se construirea fierăstraielelor particulare cu apă. Grănicerii puteau tăia în aceste fierăstraie materialul lemnos destinat pentru locuințele proprii și într-o mică măsură pentru comerț.

Aceste instalații se văd și azi, mai ales în comunele din Valea Bârgăului, unde țărani își taie singuri materialul lemnos.

Interesele economice ale populației din districtul militar al Năsăudului erau dirijate și realizate de o comisie economică (Oeconomie-Commission) instituită între 1762 și 1766.

Această comisie își ținea ședințele într-o clădire construită anume pentru acest scop și inaugurată cu mare pompă în ziua de 13 septembrie 1762. Deasupra intrării există inscripția:

„Consilia hic Pallas, Themis hic consilia dicta;
Dat frumenta Ceres, Marș pater arma dat”¹

Comisia era formată din reprezentanții tuturor comunelor grănicerești, având ca președinte pe colonelul regimentului. Ședințele se țineau după diverse circumstanțe, obișnuit însă o dată pe an. Fiecare reprezentant sau delegat al comunei grănicerești cunoștea lipsurile comunei sale și prin întrunirile periodice s-a format cu timpul o unitate de interese între comune, luându-și măsuri de îndreptare și realizare a intereselor economice, pentru întreaga graniță. Comisia economică, pe lângă chestiuni economice, discuta și toate problemele din

¹

V. Șotropa, *Istoricul Districtului Năsăudean*, „Arhiva Someșană”, nr. 9, p. 26.

OCTAVIAN LUNGU

viața socială a grănicerilor, ca raportul lor față de Stat, raporturi familiare, probleme de proprietate, comerț, etc., de asemenea probleme bisericesti și culturale. Toate hotărârile luate erau trecute în procese verbale și mulțumită activității acestei comisiuni, s-au adus multe îmbunătățiri la graniță. Procesele verbale încheiate sunt extrem de instructive deoarece în ele se oglindește întreaga viață socială și economică din timpul graniței militare. Toată arhiva cu documente istorice, printre care și aceste procese verbale, a fost distrusă în timpul revoluției din anii 1848-1849, de insurgenții unguri care au incendiat comune întregi, Feldru, Rebrisoara, Năsăudul și altele. Unul din procesele verbale luat în ședința ținută în zilele de 2 și 3 aprilie 1840 s-a păstrat printr-un joc favorabil de împrejurări. Acest proces verbal, de o valoare istorică incontestabilă pentru descendenții grănicerilor, conține unele date prețioase.

Din el aflăm cererea colectivă a grănicerilor de a introduce din nou primordial individual de proprietate, înainte de militarizare, bunurile imobile erau stăpânite în proprietate individuală. După înființarea regimentului de graniță, bunurile imobile sau mai bine zis funciare au constituit averea colectivă a unei familii. Legământul militar era în strânsă dependență de moșie, moșiile fiind împărțite în sesiuni (Grenz-Sesion), fiecare sesiune aparținând unei familii grănicerești. Capul familiei era pater familias și potrivit regulamentului grăniceresc el se îngrijea de toate afacerile familiei, fiind scutit de toate serviciile militare; uneori capul familiei însă nu s-a putut bucura de aceste scutiri, cerințele militare reclamând și serviciile lui. Familia grănicerească compusă din din toți membrii conșcriși pe o sesiune sau număr de casă, nu se putea dezmembra, fie prin căsătoria bărbaților sau prin alte împrejurări. Dezmembrarea familiei era permisă numai cu aprobarea autorităților militare superioare și numai în cazuri excepționale, când o sesiune nu putea oferi unei familii prea numeroase loc și hrană suficientă.

De altfel și căsătoriile se puteau contracta numai cu aprobarea prealabilă a autorităților militare.

Prin căsătorie, femeia urma bărbatul, trecând pe sesiunea unde se afla dânsul și pierzând price drept ereditar asupra averii indiviză a familiei de unde a plecat. La fel bărbatul părăsind averea grănicerească comună fie din cauza căsătoriei sau adoptațiune, nu mai aveau nici un drept asupra bunurilor imobiel stăpânite în indiviziune, de familia din care făcea parte.

Capacitatea juridică privind bunurile imobile a fost restrânsă, neputându-se face vânzări, adoptațiuni, donațiuni, etc., fără aprobarea autorităților militare superioare și numai în cazuri bine motivate.

Prin aceste măsuri se oprea diviziunea bunurilor imobile. Grănicerii au cerut desființarea patrimoniului familial și introducerea proprietății individuale, cum era înainte de înființarea graniței militare.

Familiile grănicerești, așezate într-o comună și făcând parte din legământul militar, formau o comună grănicerească (Grenzer-Gemeinde). Bunurile imobile ca: pășuni, păduri, etc., erau folosite în comun de către familiile grănicerești, fără plățirea vreunei taxe. Provincialiștii (cei ce nu făceau parte din familiile grănicerești și legământul militar), locuind pe pământul grăniceresc se numeau jeleri. Aceștia n-aveau nici un drept de posesiune sau chiar de arendare, ei putându-se întreține numai prin servicii, prestate familiilor grănicerești. Jelerii erau excluși și de la uzufructul gratuit al bunurilor comunale, ei fiind obligați la plățirea diferitelor taxe de care grănicerii erau scutiți în baza dreptului lor de proprietate.

Acest fapt este foarte important, căci vom vedea mai târziu, că pe când la celelalte regimente grănicerești, foștii grăniceri au fost împrumăriți individual, din proprietățile sesionale și cele folosite în comun, averile foștilor grăniceri de la Năsăud au fost declarate de averi comunale de beneficiul acestor averi putându-se bucura și străinii stabiliți ulterior într-o

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

comună din fostul district militar.

Această chestiune va forma obiectul unui alt capitol.

În timpul graniței militare, comunele erau locuite numai de români, stabilirea străinilor în vreo comună grănicerească fiind interzisă. Evrei și armeni nu erau deloc tolerați în comunele grănicerești, chiar și libera petrecere era limitată la o zi. Peste acest termen ei nu mai erau îngăduiți pe teritoriul militar. În consecință, le era imposibilă exercitarea crâșmăritului sau a altor întreprinderi de speculă a populației românești.

Începând cu anul 1770 s-au introdus cărțile funciare care au cuprins toate proprietățile imobile, fie ale familiilor grănicere, fie ale comunelor sau ale bisericilor. Prin introducerea și ținerea regulată a acestor cărți funciare, s-a pus ordine în raporturile de drept asupra bunurilor imobile, evitându-se astfel multe procese.

Am amintit în altă parte de formarea unor noi comune, create în urma normalizărilor satelor, a căror case erau răsfirate pe coline. După această normalizare s-au ivit multe schimbări în raporturile de proprietate, în urma exproprierii sau a altor tranzacțiuni libere. Schimbări de această natură nu s-au produs numai în patrimoniul comunelor. Într-adevăr, noile comune create n-aveau proprietăți funciare suficiente pentru satisfacerea trebuințelor de pășune. Echitatea socială a impus împărțirea de pășuni și munți și noilor comune formate.

Între reprezentanții tuturor comunelor grănicerești au avut loc multe consfătuiri în acest scop, ajungându-se, în anul 1796, la un acord în privința împărțirii munților. Această repartizare a munților între comune n-a rămas însă definitivă, căci în anul 1807, în baza unui nou acord, s-a făcut o nouă repartizare, acest acord a fost aprobat și de autoritățile militare superioare. Prin această repartizare s-au produs schimbări radicale în privința dreptului de proprietate al fiecărei comune.

Noul drept de proprietate al comunelor a fost trecut și în cărțile funduare.

În baza învoirii reciproce din 1807, fiecare comună a primit munții indicați în dreptul lor.

Nr. crt.	Numele comunei	Numele munților repartizați
1.	Feldru	Munceii Înșirați 1/3 Corongișul
2.	Ilva-Mare	Lala 1/2 Lopatna Rusaia Munceii
3.	Ilva-Mică	Heniul (o parte) Fața Cucuresei Șesul Ineului Tomnaticul Vâlfă 1/2
4.	Leșu	Lala 1/2 Heniu (o parte) Piciorul Omului

OCTAVIAN LUNGU

5.	Măgura-Ilvei	Suhardul Perșa Lopatna 1/2
6.	Maieru	Ineul Mare (spre nord-vest) Găgi Preluci Rabla Fața Secii
7.	Poiana-Ilvei	Dosul Ineuțului
8.	Rodna	Beneș Curățel Gaura Crăciunelul Suvărosul 1/2
9.	Șanț	Fața Ineuțului Stânișoara Făgețelul
10.	Sângeorzul-Român	Putredul Perșa Cișa Mirașa Pântecele Muncelul 1/2
11.	Bichigiu	Cormaia Budinul
12.	Coșbuc	Bujdei Munceii Însirați 1/3
13.	Găureni	Măgura Neagră
14.	Mititei	Obârșia Rebrei Panasurile Mari și Mici
15.	Mocod	Lucăciosa Rantea Netedul
16.	Năsăud	Saca Izvorul-Mare
17.	Parva	Poiana Roșie 1/2 Bârla 1/2 Dealul Bancului
18.	Poienile-Zăgrii	Poiana Runcului Piciorul Negru Piciorul Mesteacănului
19.	Rebra	Craia 1/2 Detunata

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

20.	Rebrișoara	Gușatul Bătrâna Bârla 1/2
21.	Romuli	Muncelul Râios
22.	Runcul-Salvei	Basaraba Craia 1/2
23.	Salva	Mihăiasa Petroasa Runcul Tunzerilor
24.	Suplaiu	Muncelul Țibleșului
25.	Telciu	Oprișasca Muncelul Bătrâna
26.	Zagra	Galaț 1/2 Țibleșul 1/2
27.	Bistrița-Bârgăului	Breaza Struniorul
28.	Josenii-Bârgăului	Temeul Tomnaticul 1/2
29.	Mijlocenii-Bârgăului	Buba 1/2 Măgura 1/2 Henicul 1/3
30.	Prundul Bârgăului	Zâmbroaia Dălbidanul Muncelul cu Paringul Piatra Slatinei
31.	Rusul-Bârgăului	Bistricioara Poienile Măgura Calului Priporul Candrii Dealul Îngrădit
32.	Susenii-Bârgăului	Buba 1/2 Măgura 1/2 Henicul 1/3
33.	Tiha-Bârgăului	Cioasa Gruiul Bucșoaia Miroslava
34.	Budacul-Român	Dumitrele 1/2 Dealul Batoșului 1/2 Petriceana 2/3
35.	Gledin	Platinul Pietrele Roșii Tomnaticul 1/2
36.	Mărișelul	Mărișelu

OCTAVIAN LUNGU

37.	Monor	Dealul lat 1/2 Izvorul Bucinișului 1/2 Miragiul Picioarul Podereiului 1/2
38.	Morăreni	Dealul Lat 1/2
39.	Ragla	Dumitrele 1/2 Dealul Batoșului 1/2 Petriceana 2/3
40.	Rușii-Munți	Dealul Lat 1/2
41.	Sântioana	Fața Gardului Cerbucul Petriceana 1/3
42.	Șieut	Izvorul Bucinișului 1/2 Haita

Comunele stăpânesc și azi munții după cum au fost repartizați în anul 1807, cu unele mici schimbări intervenite între timp.

În anul 1830, s-a creat „Fondul de mondire” (Monturs Fond) destinat pentru confecționarea de uniforme din stofă mai fină, pentru grănicerii care, până atunci, purtau un suman negru, confecționându-și echipamentul militar pe socoteala proprie.

Acest fond e alimentat de contribuția tuturor familiilor grănicerești; 1/3 a numerarului aflat în casele comunale, din arenda muntelui Dosul Stănișoarei; din bonificarea primită de la Stat pentru uniformă și încălțăminte cu care grănicerii au făcut campanii în afară de graniță; din prețul lemnului de foc, furnizate de grăniceri din propriile lor păduri, ofițerilor de regiment; din 1/2 arenzii pentru terenul minier de la Rodna și, în sfârșit, din arenda muntelui Crăciunelul.

Înainte de crearea acestui fond veniturile menționate mai sus treceau în casele comunale sau erau încasate de cei în drept. Deci aceste venituri au fost destinate fondului de mondire numai prin învoirea comunelor și a titularilor de drept.

Pe teren cultural s-au realizat de asemenea multe progrese prin înființarea de școli. Înainte de militarizarea ținutului nu existau școli publice. Instrucția se făcea mai mult pe cale particulară de către preot sau învățători angajați fără concursul sau amestecul Statului. După înființarea regimentului de graniță de la Năsăud, prin îndemnul și sprijinul Mariei Tereza, se înființează în Năsăud o școală latină-germană. Nu se știe exact anul fondării acestei școli; se presupune că ar fi între 1770-1777¹.

Împăratul Iosif al II-lea a continuat opera culturală în districtul militar al Rodnei și anume în anul 1784 se inaugurează o nouă școală „Institutul militar” (Militär-Erziehungs- und Erziehungsanstalt). Acest institut s-a creat având menirea să dea fiilor de grăniceri o instrucție serioasă în vederea carierei militare și chiar în vederea altor cariere. Deasupra sălii festive a institutului militar se afla inscripția „Literae et virtus vestra felicitas”².

Importanța acestor școli în ținutul românesc a fost incontestabilă, permițând copiilor de grăniceri să primească o instrucție serioasă. După terminarea cursurilor, pe lângă multe alte cunoștințe, ei își însușeau și limba germană aproape de perfecție. În anul 1817 împăratul Francisc I călătorind prin Ardeal, a vizitat și Năsăudul. Despre această vizită a împăratului se

¹ V. Șotropa și N. Drăgan, *Istoria Școalelor Năsăudene*, p. 13.

² V. Șotropa și N. Drăgan, *Istoria Școalelor Năsăudene*, p. 13.

Exploatarea pădurilor grănicerești din Bistrița-Năsăud

scrie următoarele în „Istoria școalelor năsăudene”.

„Tot în anul 1817 cu ocazia călătoriei sale prin Ardeal Împăratul Francisc I însoțit de Împărăteasa Carolina, a stat și în Năsăud, unde a vizitat biserica greco-catolică și institutul militar. Aci văzând domnitorul elevii curați și isteți, întrebă pe colonelul de atunci Zatezky, dacă elevii sunt fii de grăniceri simpli din Năsăud și jur”¹.

În rezumat, avantajele pe care le-a avut ținutul românesc în urma militarizării constau în faptul că toate comunele românești au scăpat de oprimările nemiloase ale orașului Bistrița și ale familiilor de conți Bethlen.

Dacă românii n-ar fi fost militarizați, azi n-am putea vorbi de frumoasele averi grănicerești, căci desigur în urma împrejurărilor vitrege și cu timpul opera de deposedere de bunurile lor funciare ar fi fost dusă la capăt.

Tot în timpul graniței militare, în urma diverselor măsuri luate în domeniul economic, social și cultural, se realizează un progres general al populației românești. Pe lângă disciplina militară, s-a dezvoltat între comunele grănicerești o puternică solidaritate sprijinită pe o comunitate de interese. Această solidaritate a constituit mai târziu un zid de rezistență împotriva tendințelor de deznaționalizare și deposedere a drepturilor posedate.

Bineînțeles că românii militarizați nu erau priviți cu ochi buni de dușmanii lor seculari, căci iată ce scrie istoricul maghiar Bod Peter despre ei, în opera sa „Brevis Valachorum Transilvaniam incolentium historia”. „Acum plini de nădejdea tuturor bunătăților visau veacuri de aur. Mergeau în pădure și la lucrul câmpului numai încinși cu sabia, batjocorind pe nobili și magnați”².

În același timp însă, trebuie să admitem că serviciul militar nu era deloc ușor și prin dese războaie din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, românii grăniceri au avut mult de suferit, fiind siliți în baza obligațiunii militare, să părăsească patria neglijând gospodăriile și sacrificându-și sângele în lupte purtate pentru scopuri străine de tendințele lor naționale și interesele lor economice³.

¹ V. Șotropa și N. Drăgan, *Istoria Școalelor Năsăudene*, p. 18.

² Vasile Bichigeanu, *Arhiva Someșană*, nr. 2, p. 14.

³ Despre organizarea satelor militarizate privind chestiunile economice, juridice și sociale vezi I. H. Beningni von Mildenberg, Hermanstadt, 1834, *Statistische Skizze der Sieben burgischen Militar-Granze*.

Scrisori din anii Primului Război Mondial

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Primul Război Mondial a rămas în istorie ca unul dintre cele mai sângeroase conflagrații din istorie. Și pe bună dreptate. Milioane de soldați și civili au murit în acest conflict, iar condițiile de luptă erau foarte grele.

Primul Război Mondial sau „Marele război” a fost cel în urma căruia omenirea s-a transformat profund. Conflictul a însemnat și cea mai mare desfășurare de forțe umane și materiale și s-a terminat, așa cum se întâmplă de obicei, cu învingători și învinși. Însă traumele au fost aceleași, ele i-au unit pe adversari și au făcut ca momentele de umanitate să aibă o încărcătură și mai emoționantă.

Correspondența reprezintă o sursă extrem de importantă pentru a vedea care au fost trăirile și situațiile celor care au plecat pe front.

Nu este niciun secret că marile victorii se construiesc cu efort și sânge. Iar corespondența militarilor români din Primul Război Mondial confirmă acest adevăr pe deplin.

Printre combatanții Primului Război Mondial s-au aflat și mulți sângeorzeni. Dovezile, sub forma unor cărți poștale, se găsesc în fondul întocmit de către specialiștii de la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud. Fondul poartă denumirea de „Învățător Ioan Marcu”, deoarece toată corespondența trimisă de pe front de către soldații sângeorzeni îi era adresată învățătorului din Sângeorgiul-Român. Cu totul surprinzător este și descoperirea făcută de către specialiștii de la arhivele bistrițene, în special a doamnei Dana Văran, a acestor corespondențe de pe front între soldații sângeorzeni și învățătorul lor din sat, Ioan Marcu.

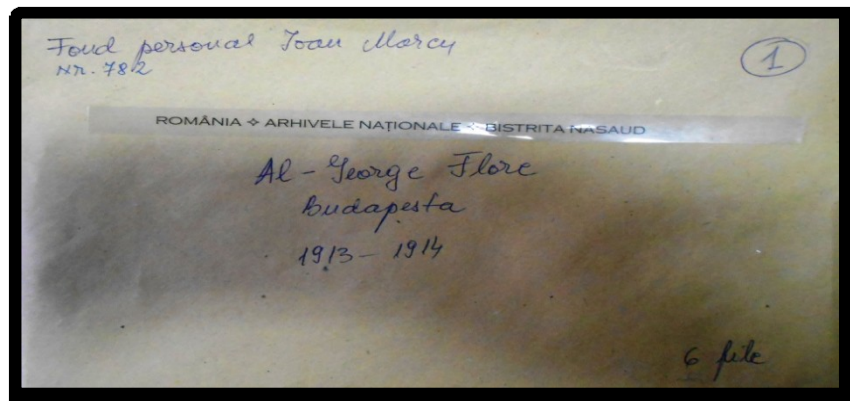
Învățătorul Ioan Marcu s-a născut la 4 octombrie 1866 în comuna Bistra, județul Turda. Părinții săi, Gheorghe Marcu și Sofia Bistrai, nepoata lui Avram Iancu, au fost țărani cu stare materială bună. După mamă, a fost strănepot al „Regelui Munților”. Studiile primare le-a făcut în Bistra, iar pe cele secundare la liceul românesc din Blaj, unde a terminat și Școala normală. A fost un elev sânguincios și inteligent, de aceea, îndată ce a obținut diploma de învățător, mitropolitul Vancea, de pe atunci, l-a trimis la școala din Pata, județul Cluj, iar după aceea la Ghimeș-Făget din județul Ciuc. Aici a muncit patru ani pentru reromânizarea românilor secuizați. Cu 1 septembrie 1890 a fost numit la Școala primară din Sângeorz-Băi, județul Năsăud, unde a servit fără întrerupere până la 1 septembrie 1926 când, după o muncă dăscălească de 41 de ani, a trecut la pensie. După război i s-au oferit posturi înalte în învățământul primar, a preferat, însă, postul de director la școala căreia i-a închinat cei mai frumoși ani din viață. Pe lângă munca din școală, învățătorul Ioan Marcu a mai dezvoltat o frumoasă activitate și pe peren cultural și economic. Astfel, a înființat în Sângeorz-Băi „Reuniunea de cetire și cântări” care dispune de local propriu, a înjghebat o trupă de actori, a fost casierul comitetului bisericesc, a stăruit din răspuțeri pentru ridicarea noului edificiu al școlii primare, a fost șeful pompierilor voluntari, a condus ani de-a rândul Societatea „Hebe”, a luat parte la înființarea băncii populare „Izvorul”, a fost membru în consiliul

ALEXANDRU DĂRĂBAN

comunal și membru credincios al Partidului Național-Țărănesc (P.N.Ț.). Pentru faptele lui mari și sufletul său nobil, a fost stimat și apreciat de foarte multă lume¹.

A fost căsătorit cu Elisabeta, născută Pop, având trei fii: Tiberiu, preceptor la Beclean, Traian, controlor fiscal la Alba-Iulia și Liviu, student la medicină în Italia. Învățătorul Ioan Marcu a murit, după o boală îndelungată, în 20 august 1935 în locuința sa din Sângeorz-Băi, în etate de 69 de ani².

În acest număr vom da publicității corespondența purtă de studentul, devenit apoi doctor, Flore Al-George din Sângeorz-Băi care, în acei ani se afla la studii la Budapesta.

Facsimil 1³

Iubite Domnule învățător!

Alăturat [am] onoare a-ți trimite rezoluția de față din care se vede că am să primesc în curând 100 cor. pentru examene. Examenul vreau să-l fac în 4-8 decembrie a. c. căci sunt pregătit, voiam să-l fac în noiembrie, dar nu am putut plăti 60 (șaizeci) coroane taxa (fila 1) care totdeauna trebuie plătită cu o lună înainte. Așa și acum până în 15 noiembrie trebuie să o plătesc, dar de unde? Plata ce o primesc e mică, dar vom aranja în scurt, priviți numai monitorul oficial.

Te rog frumos faceți-mi un bine, „Izvorul” poate să-mi împrumute aconto cambiului alăturat 100 cor. căci în decembrie, după examen îi primiți direct de la (fila 2) fonduri. Eu stau bine în Ministeriu, mi se aprobă desigur. Aprobarea o urgiez, cu atât mai vârtos cu cât mi-e gata teza de doctorat pe care vreau să o tipăresc tot în decembrie, când îmi voi lua și doctoratul.

Pentru mine suma e de o importanță nespus de mare, vă gândiți numai că o chestie de un examen, iar pentru d-voastră 50 florini – nu e greu de împrumutat (fila 3).

O să îi plătesc desigur, cuvântul meu de onoare face mai mult de cât 100 coroane.

Odată cu vreun serviciu, vom face să simțiți că știu să fiu recunoscător.

Cu toată stima

Budapesta X/9 913

Flore Al-George

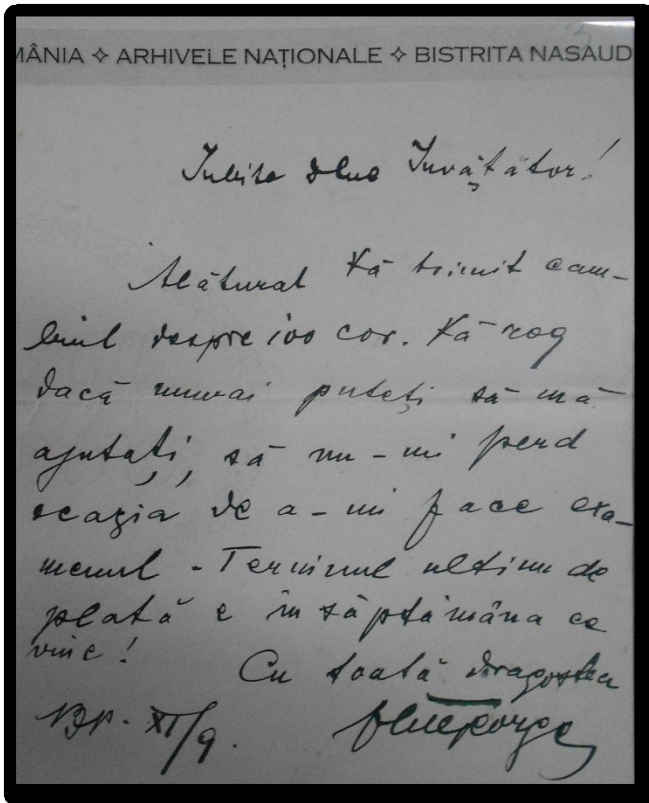
(Facsimile 2, 3 și 4)¹.

¹ *Săptămâna*, Bistrița, Anul VIII, 1935, nr. 266 (duminică 1 septembrie), pp. 2-3.

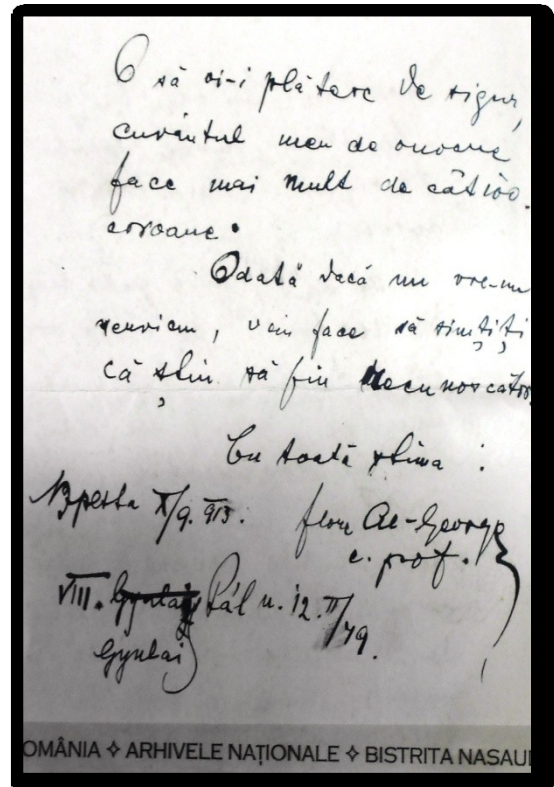
² *Ibidem*.

³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (SJANB-N), *Fond personal Ioan Marcu*, Corespondența cu Al-George Flore, Budapesta, 1913-1914, f. 1.

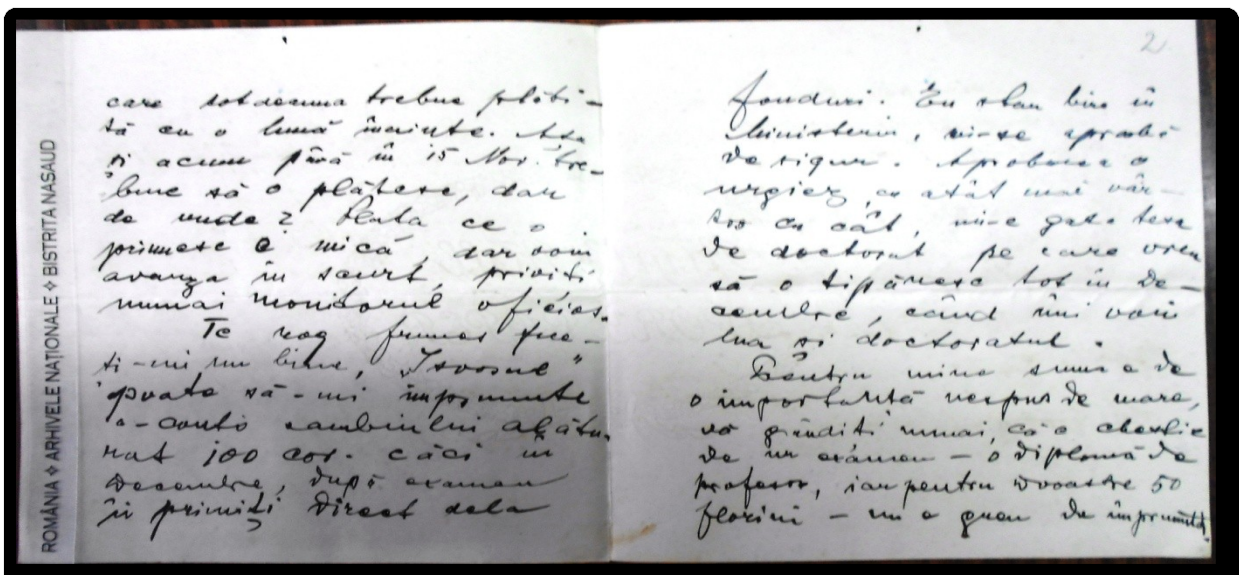
Scrisori din anii Primului Război Mondial

Facsimil 2

Facsimil 4

Facsimil 3

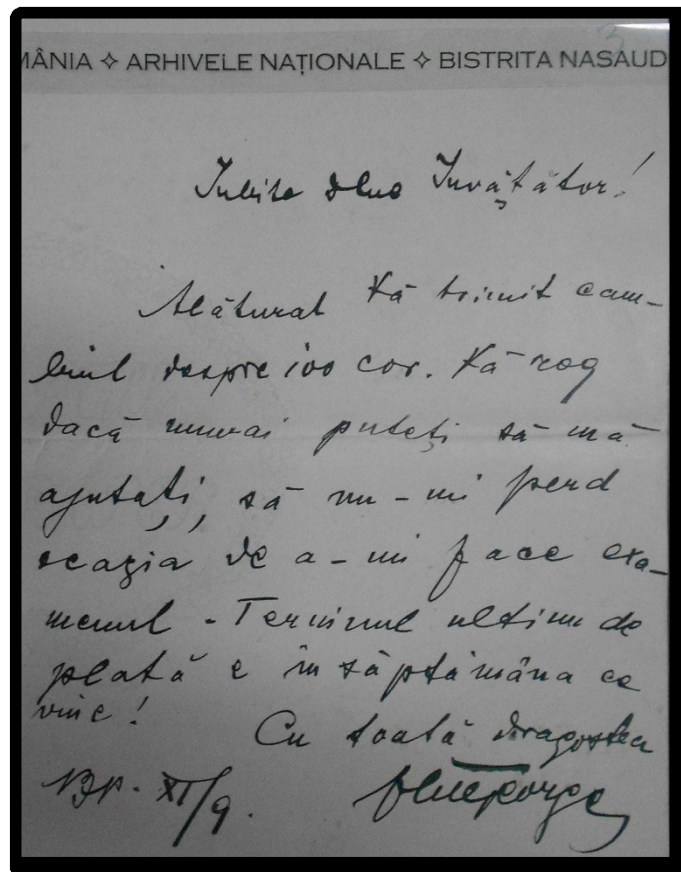
¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (SJANB-N), *Fond personal Ioan Marcu*, Corespondența cu Al-George Flore, Budapesta, 1913-1914, ff. 1-6.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Iubite d-le învățător!

Alăturat vă trimit cambiul despre 100 cor. Vă rog dacă nu mai puteți să mă ajutați, să nu-mi pierd ocazia de a-mi face examenul. Termenul ultim de plată e în săptămâna ce vine!

Cu toată dragostea
Flore Al-George XI/9
(Facsimil 5)¹

Facsimil 5

Dragă Domnule Învățător,

Stimatului Domn

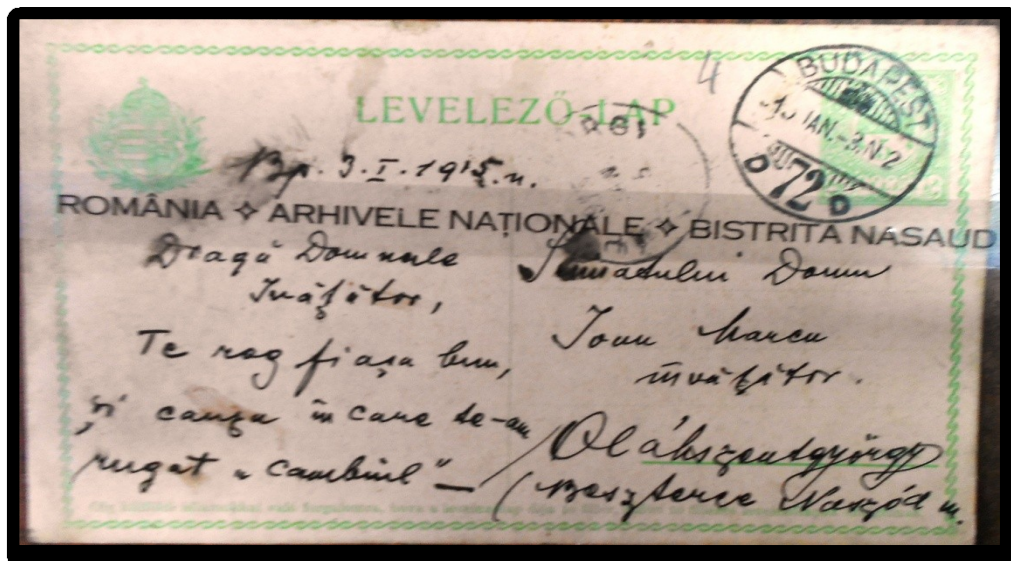
Te rog fii așa bun și
cauza în care te-am
rugat „cambiul”

Ioan Marcu
învățător.

Budapesta 3. I. 1915
(Facsimil 6)²

¹ Ibidem.² Ibidem.

Scrisori din anii Primului Război Mondial

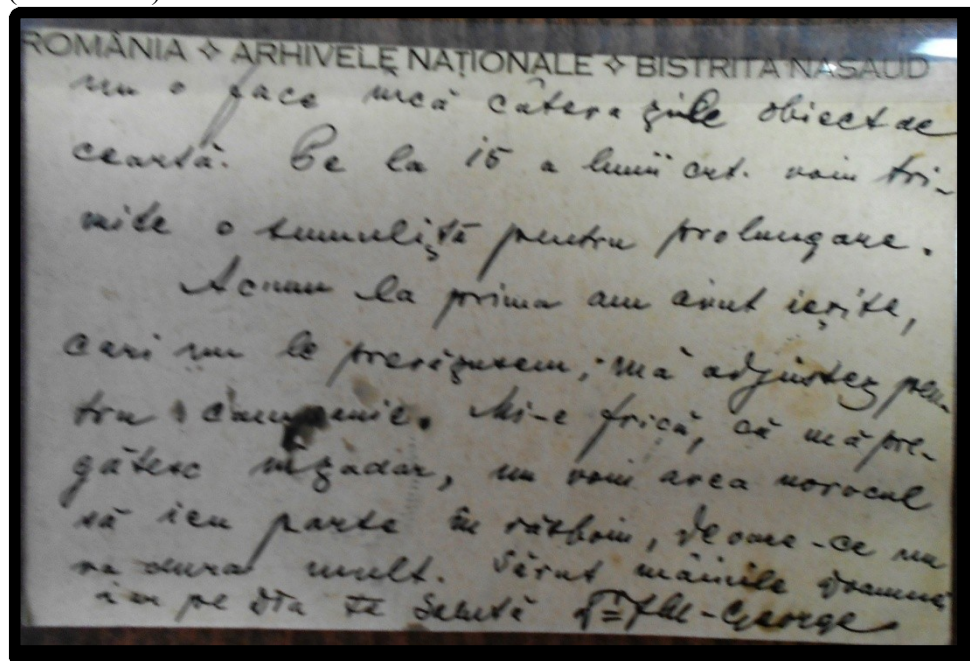

Facsimil 6

nu face încă câteva zile obiect de ceartă. Pe la 15 ale lunii curente voi trimite o sumuliță pentru prelungare.

Acum la prima am avut ieșite, care nu le prevăzusem; mă ajustez pentru 1 decembrie. Mi-e frică, că mă pregătesc în zadar, nu voi avea norocul să iau parte la război, deoarece nu va dura mult.

Sărut mâinile doamnei, iar pe d-ta te salută Flore Al-George.
(Facsimil 7)¹.

Facsimil 7

¹ Ibidem.

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Stimate D-le

Am cercetat pe doi consăteni, Maxim Mutu, a Palagiei Tiacălii și Flore Dobzău, cari sunt aici în spital improvizat din Bezeredin.

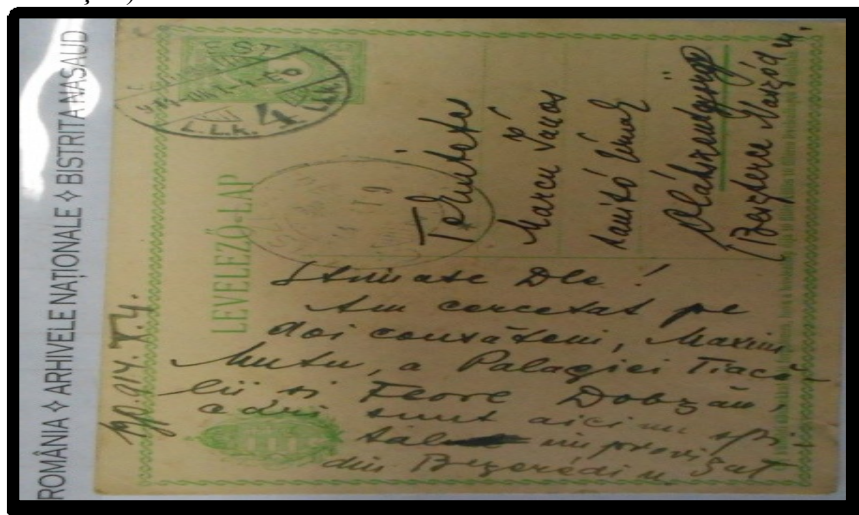
914 X. 4

Mi-au arătat scrisoare D-tale, și m-au rugat să-ți scriu. Iată starea lor adevărată. Amândoi la fel sunt împușcați în degetul arătător de la mâna dreaptă. În cel mai rău caz poată să-și piardă vârful degetului până la încheietura primă. Dar poate nu! Alt năcaz absolut nu au. Să vede pe influența războiului, dar se simțesc bine. Zilnic le duc gazetele mele: Gazeta Tr.[ansilvaniei], Unirea, Drapelul.

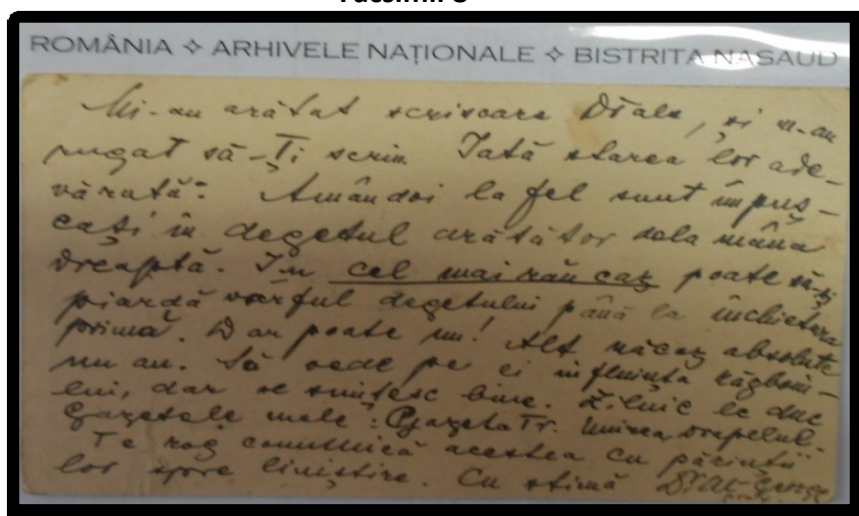
Te rog comunică acestea cu părinții lor spre liniștire.

Cu stimă Dr. Al-George, prof.

(Facsimile 8 și 9)¹

Facsimil 8

Facsimil 9

¹ Ibidem.

MONOGRAFIA

SOCIETĂȚII DE ÎMPRUMUT ȘI PĂSTRARE

„AURORA“

DIN NĂSĂUD

(1873 — 1923)

DIN ÎNSĂRCINAREA DIRECȚIUNII COMPUSĂ DE

N. DRĂGANU

ÎMPRIMERIA DR. SEBASTIAN BORNEMISA
CLUJ. PIAȚA CUZA VODĂ 16

1 9 2 4

2407

ISTORICUL

1. Înființarea. Cei dintâi ani

Din vremuri străvechi Năsăudul a fost considerat centrul comunelor de pe Valea Someșului de Sus. Rodna, cu toate că-și avea băile sale, astfel proprietatea reginelor Ungariei și că, fiind un important punct de pază la o poartă de hotar, era sprijinită de regi și orașul Bistrița, n-a ajuns să fie centrul ținutului, de o parte pentru că se găsea la capătul Văii, de altă parte pentru că în timpul domniei ungare niciodată n-a fost în adevăr românească. În schimb Năsăudul, atât din punctul de vedere geografic, fiind aproape de întâlnirea a două mari văi și în directă legătură cu Bistrița prin drumul de țară de peste Dealul Târgului, cât și mai ales prin atitudinea lui în chestiunile vitale ale poporului românesc din Valea Someșului de Sus, a fost întotdeauna în fruntea acesteia. Așa trebuie să ne explicăm de ce acest ținut se numește încă din cele mai vechi timpuri și „ținutul Năsăudului” sau „Terra Nazwod”.

Prin înființarea graniței militare la 1763 însemnătatea Năsăudului a crescut și mai mult. El a fost centrul administrativ al graniței, în care intrau cu totul 44 comune, până la desființarea regimentului al II-lea de grănițeri urmată în anul 1851.

Timp mai scurt, apoi, a fost sediul căpitanului districtului care-i purtă numele.

Toate aceste împrejurări au contribuit să se dezvolte în Năsăud o frumoasă clasă de intelectuali, unii umblați în lume și cu vederi largi, care au știut de sfaturi cuminiți grănițerilor, pentru ca să le asigure înaintarea culturală și bunăstarea materială în concurență cu celelalte neamuri din ținut, care erau sprijinite de stat și autorități.

Mulțumită sfaturilor luminate ale acestor modești cărturari cu inimă plină de nobile sentimente și de o cladă dragoste de neam, s-au ridicat rând pe rând în Năsăud fel de fel de școli, după trebuințele pe care le avea ținutul. După „Școala normală” înființată între 1770-1777, urma pe la 1780 „Institutul militar”, dispărut în tulburii ani ai revoluției din 1848-49, după ce încă de pe la 1766 se înființaseră în câteva sate școli triviale. La 1826, alături de „Școala normală”, se deschise „Școala de fete”, apoi pe la 1834 „Preparandia” sau „Școala normală de învățători” și, în sfârșit, la 1863 „Liceul”. Pentru susținerea acestora, cu bani strânși cu jertfele de sânge și cu renunțări de o rară noblete, s-a înființat „Fondul școlar central”, iar pentru ajutorarea fiilor de grănițeri cu dragoste de carte „Fondul de stipendii” sau „burse”. Sediul administrației acestor fonduri, ca și a celui al școlilor primare greco-catolice din ținut era tot din Năsăud.

Se zice că [și] cultura aduce nu numai lumină intelectuală, ci și o economie mai cumpănită și bunăstare materială. Ce privește Năsăudul, aceasta se confirmă pe deplin.

Cărturarii năsăudeni au înțeles că românii de pe Valea Someșului nu vor putea rezista în lupta economică cu vecinii sași mai bogați decât ei, cu ungurii, pe care îi ocrotea puterea de stat, și cu evreii, care începuseră să le năpădească satele în vremea din urmă, cât timp nu vor fi organizați pe un temei solid. Neamul mai sărac e strivit de cel care are la îndemână capitaluri puternice. În lipsă de mari capitaliști spiritul de asociere se impune.

Cum, afară de puținii cărturari de care a fost vorba mai sus, aproape toți locuitorii Năsăudului și ai satelor din jurul lui erau mici gospodari, la capital românesc nu se putea ajunge decât prin asociere. Împrejurările și exemplele venite din altă parte au contribuit ca aceasta să urmeze relativ curând.

N. DRĂGANU

Pe la 1870 se ivise în țară o mare criză economică. După ideile care stăpâneau în acest timp, + banul era „marfă” de care putea să dispună fiecare după plac, utilizându-o în orice chip în folosul său. Falimentul unor mari bănci din centrul țării a făcut să dispară banii de pe piață. Oamenii care aveau nevoie de ei ofereau interese mari numai să-i găsească. Se plăteau normal 5% și 6% pe lună, deci 60 până la 70% pe an, ba, deoarece legea nu făcea nici o restricție, nu erau rare cazurile când se plăteau și 100, 120 ori 300%. Era lumea cămătarilor care se îmbogățeau înghițind fără muncă sudoarea celor scăpătați, care în curând erau licitați și expropriați. Multe familii au ajuns în acest timp la sapă de lemn.

Cei ce au suferit mai mult pe urma acestor împrejurări au fost tocmai țăranii noștri care, fără să-și dea seama de mărimea cametelor pe care le plăteau, luau împrumuturi cu multă ușurință și, neputându-le restitui la timp, erau amenințați să fie ori au fost chiar dezmoșteniți.

În acest timp profesorii liceului din Năsăud înjghebaseră între dâșii o societate de ajutorare reciprocă pentru a nu ajunge în caz de strâmtorare materială pe mâinile cămătarilor. Societatea s-a dovedit de mare folos și a dat prilej să se pună în circulație ideea de a se înființa în Năsăud o casă de împrumut și păstrare.

Această idee, primită de public las început cu neîncredere, a prins rădăcini mai adânci numai prin pilda dată de înființarea „Albinei” din Sibiu, care în art. 1 al Statutelor sale din 1871 își fixase tocmai scopul pe care îl urmăreau și cărturarii năsăudeni: „de a procura poporului țăran mijloacele bănești necesare pentru purtarea și dezvoltarea economiei sale, a ridica într-însul spiritul de economie, a ridica creditul real în țară și - ăst mod – prin operațiunile ei, a promova interesele economiei ei naționale”.

Un dascăl – Visarion Roman – pusese temeliile „Albinei”. Profesorii și dascălii din Năsăud și jur agitau mai ales pentru înființarea unui institut de credit din Năsăud. Valul pornit fiind, li s-au asociat și preoți și ceilalți fruntași din district. Cu o stăruință vrednică de admirație s-a procedat la redactarea statutelor în care s-a avut în vedere în rândul întâi ușurarea străngerii capitalului de operație de la membrii care erau să fie oameni a căror avere și venit era aproape numai leafa. S-a hotărât deci să se strângă părțile fundamentale în cote lunare de câte 3 fl. Adunându-se astfel un capital inițial de 627 fl., în ziua de 2 noiembrie 1873 s-a ținut o ședință de constituire provizorie a comitetului fondator în sala III a liceului din Năsăud sub prezidiul prof. I. Marcianu, iar secretar de ședință fiind Dr. A. P. Alexi. În această ședință președintele a comunicat membrilor, prezenți în mare număr, că statutele, aprobate în principiu, s-au înaintat acum din nou spre aprobare definitivă, făcându-se în ele modificările cerute de autoritățile districtuale cu nr. 12385-1873. Adunarea luă act de această comunicare „cu aclamațiuni de bucurie”. Cei prezenți subscriseră o listă de membri pentru ca societatea să se poată constitui și să-și continue dezbaterile. Chiar în această ședință se procedă la alegerea consiliului în conformitate cu dispozițiile articolului 32 din statute. Au fost aleși: Nicolae Anton director, Ioan Marcianu vice-director, Dumitru Vaida casier, Ilie Burduhos controlor, Dr. A. P. Alexi secretar, iar Nicolae Beșianu, Maxim Pop și Octaviu Barițiu senatori.

Până la 10 noiembrie 1873 s-au înscris următorii membri fondatori: Nicolae Beșianu, prim-notar distr. (Năsăud); Maria Beșianu (Năsăud); Iosif Beșianu, jude reg. (Năsăud); Maxim Pop, prof. sec. (Năsăud); Dr. Ioan Mălăiu, prof. sec. (Năsăud); Dr. A. P. Alexi, prof. sec. (Năsăud); Simion Stoica, vice-medic distr. (Năsăud); Dr. Constantin Moisil, prof. sec. (Năsăud); Octavian Barițiu, prof. sec. (Năsăud); Ciril Deac, prof. sec. (Năsăud); Dr. Paul Tanco, prof. sec. (Năsăud); Nicolae Anton, căpitan pens. (Năsăud); Dr. Nicolae Maier, prof. sec. (Năsăud); Paul Stoica, cancelist (Năsăud); Anton Cuna, prof. sec. (Năsăud); Petru Vertic,

Monografia Societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud (1873-1923)

preot (Zagra); Beniamin V. Hangea, prof. sec. (Năsăud); Ladislau Grauer, cancelist la cadastrul fund. (Năsăud); Mihai Domide, înv. (Sângeorgiu); Eremie Șorobetea, [în.] (Sângeorgiu); Dumitru Vaida, actuar ces. reg. (Năsăud); Ilie Burduhos, arhivar distr. (Năsăud); Inocențiu Porcius, cancelist distr. (Năsăud); Ariton Mărcușiu, jude reg. (Năsăud); Amalia Piciu (Năsăud); Berta și Iuliu Ciococcean (Năsăud); Florian Moțioc, prof. sec. (Năsăud); Rafila Porcius (Năsăud); Alexandru Șotropa (Năsăud); Iacob Ilieșiu, mag. silv. (Năsăud); Leon Pavelea, prof. sec. (Năsăud); Ioan Anuțiu (Năsăud); Ioan Marcianu, prof. sec. (Năsăud); Ioan Bodescu, func. jud. reg. (Năsăud); Gregoriu Pop, insp. silvic și tutore orf. sup. (Năsăud); Basiliu Vertic, accesist pens. (Năsăud); Basiliu Șuteu, cancelist reg. (Năsăud); Anton Vasilichi, insp. reg. (Năsăud); Dr. Ștefan Pop, fizic distr. (Năsăud).

În adunarea generală din 22 noiembrie 1873 s-au continuat lucrările de constituire, rămânând însă neschimbate persoanele alese la 2 a aceleași luni. Cu aceasta încetează activitatea comitetului fondator și începe munca rodnică de organizare a însăși societății în baza „Statutelor” care au fost prevăzute în clauza de prezentare, deci aprobate provizoriu de Ministerul mde agricultură, industrie și comerț în 27 decembrie 1873 la nr. 18200. Acest fapt a fost comunicat Societății de către Căpitanatul districtual cu nr. 33 de data 11 ianuarie 1874. Firma a fost înregistrată de fostul tribunal regesc din Năsăud în baza deciziei din 22 iulie 1874 la nr. 3060 și s-a publicat în nr. 208 din 30 septembrie 1874 a monitorului oficial *Budapesti hivatalos...* Înregistrarea firmei s-a transpus apoi de către tribunalul regesc din Bistrița în 9 septembrie 1876 la nr. 3792-1876.

Cu acest prilej se formează precis caracterul de „tovărășii” ai societății al cărei scop este „în rândul întâi ajutorarea reciprocă a membrilor cu împrumuturi de bani, iar după aceea deșteptarea și dezvoltarea simțului de economie și păstrare în general”, iar „răspunderea membrilor societății e limitată”.

Pentru control consiliul societății delegă în 3 decembrie 1873 o comisiune constatoare din casier, controlor și Dr. Paul Tanco.

La început adunările generale se țineau pe semestre. Astfel la 15 ianuarie 1874 se ținut o nouă adunare generală importantă din mai multe motive. Mai întâi în această adunare se alese cea dintâi comisiune cenzurătoare compusă din Dr. Paul Tanco, Florian Moțocu și Ladislau Grauer. Al doilea, pentru ca societatea să poată lua avânt, având și sprijinul autorităților politice, ea a primit între membrii săi pe căpitanul districtului Alexandru Bohățiel pe care l-a ales director. Fostul director a rămas vice-director, încolo nu s-au mai făcut alte schimbări de persoane. Apoi se luă o hotărâre principală în privința împărțirii dividendei, anume să se facă după adunarea generală și având de bază „regula societății compuse”. Din raportul prezentat de direcțiune în fața acestei adunări vedem că la sfârșitul anului 1873 numărul membrilor s-a ridicat la 62 cu 85 părți lunare în sumă de 255 fl. Averele societății erau de 4108 vfl. 85 cr., capitalurile depuse spre fructificare 3977 fl. 2 cr., total: 7795 fl. 87 cr.

În adunarea generală din 15 ianuarie 1875 direcțiunea și consiliul s-au reales.

În cea următoare ținută în 15 iulie 1875 directorul Alexandru Bohățiel s-a retras, iar în locul lui a fost ales vice-căpitanul Leontin Luchi. Acesta și-a păstrat locul însă numai până în 16 ianuarie 1876 când s-au ales: Nicolae Anton, director; Octaviu Barițiu vice-director; Dr. Ioan Mălaiu casier; Dorotei Cimbulea controlor; Petru Tofan secretar; Nicolae Beșianu, Beniamin V. Hangea și Dr. Constantin Moisil asesori. Comisiunea cenzurătoare a rămas neschimbată.

În ședința consiliului de la 23 iunie 1876 se comunică că până la sfârșitul acestei luni trebuie înregistrată firma din nou în conformitate cu dispozițiile legii comerciale. De aseme-

N. DRĂGANU

nea s-a ivit necesitatea de a se trimite statutele din nou spre aprobare ministerului de comerț. Remițându-se din partea acestuia la 7 iunie 1876 cu nr. 13165, s-au înaintat tribunalului din Bistrița care a luat act de ele.

Organizarea conducerii s-a desăvârșit în adunarea generală ținută în 15 octombrie 1876, când în baza dispozițiilor cuprinse în noile statute s-au ales: Nicolae Anton director; Dr. Constantin Moisil vice-director; Dr. Ioan Mălaiu casier; Ilie Burduhos controlor; Ioan Jarda secretar; maxim Pop, Simion Stoica, Pavel Beșianu, Leon Pavelea, Dr. Pavel Tanco și Teodor Ruleanu membri ordinari în consiliu; Dr. Ștefan Pop, Iacob Ilieșiu și Dorotei Cimbulea membri suplinitori în consiliu; Petru Tanco, Heinrich Raupenstrauch, Florian Moțiocu membri ordinari și Cosma Anca și Friedrich Goldschmidt membri suplinitori în comisiunea cenzurătoare.

Dintre cei aleși, directorului Nicolae Anton, vice-directorului Dr. Constantin Moisil și secretarului Petru Tofan tribunalul le-a aprobat, acum mai întâi, dreptul de a iscăli în numele firmei.

Cu aceasta se încheie epoca dibuirilor, a celei dintâi organizări și a nestabilității în conducere.

Acești întâi ani de activitate au fost bogați în experiențe de tot felul, dar mai ales în privința afacerilor institutului, a mărimii și întinderii lor și a felului de organizație internă.

Mai întâi s-a constatat că Năsăudul nefiind un centru mai mare, cu comerț întins, institutul nu va ajunge în poziția să facă o circulație mai însemnată. Clientela i se va restrânge în cea mai mare parte la țărani, care trebuie serviți cu multă băgare de seamă, având în vedere că soarta lor atârână de cele mai multe ori de noroc (cursul timpului: secetă, ploaie; prețul de târg al vitelor ș. a.). A le împrumuta țăranilor bani cu prea multă ușurință însemnează înstrăinarea tuturor celorlalți de institut. Astfel, cu toate că statutele societății admiteau împrumuturile pe cambii, s-a hotărât să se acorde împrumuturi de acest fel numai membrilor societății, banii să se dea în condiții absolut sigure, cu intabulare și girul caventaților din sânul Societății. Intabulările să se facă prin director și vice-director pe numele Societății, iar împrumuturile să nu se poată anticipa fără hotărârea consiliului.

În ședința din 16 ianuarie 1874 se hotărăște să se facă reclamă necesară în district și să se apeleze la fondurile grănițerești și la cele confesionale ca să-și depună banii spre fructificare la „Aurora”, în sfârșit să se caute să se înscrie cât mai mulți membri.

A exoperat în 11 și 19 aprilie 1874 (nr. 11164 și 13532) de la direcțiunea financiară din Cluj scutirea de timbru a obligațiunilor membrilor, precum și a tuturor cărților de manipulațiune.

În ședința de la 15 ianuarie 1875 de hotărăște întemeierea unui fond de rezervă deocamdată votându-se 5% în loc de 1%, cât prevedeau statutele, ca el să crească mai repede, dar încă la 16 ianuarie 1876 s-a revenit la procentul stabilit prin statute.

În acest timp se face și aranjarea biroului comandându-se cărțile de manipulațiune, cărțile pentru membri, tipăriturile pentru obligațiuni, sigiliile și ștampilele necesare, precum și litografiindu-se statutele în 60 de exemplare¹.

(Va urma)

¹ N. Drăganu, *Monografia Societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud (1873-1923)*, Cluj, 1924, pp. 1-9.

ASPECTE ECONOMICE ALE LOCALITĂȚII SÂNGEORZ BĂI

Dorin Dologa

Activitățile economice valorifică resursele solului și ale subsolului. Aceste activități trebuie să tindă spre valorificarea superioară a resurselor.

Cele mai importante bogății ale subsolului din localitatea Sângeorz Băi sunt: piatra de construcție (dacitul și andezitul), marmura, apele minerale și apele plate. Piatra are utilizări diverse, la construcția drumurilor, la terasamentul căii ferate, la construcția caselor, la fabricarea mozaicului. Piatra de construcție a fost pusă în valoare relativ târziu. La Sângeorz Băi a existat o carieră de piatră în care se exploata piatra de construcție și marmura. În ceea ce privește apele, acestea trebuie prezentate în funcție de specific: izvorul Borcut, sau izvorul de apă plată dintr-un loc specific. Secția de îmbuteliere a apei minerale „Hebe”, care funcționa în cadrul Stațiunii balneoclimaterice Sângeorz Băi, avea o capacitate de 1 254 000 de sticle anual¹.

O importanță mai redusă o au pământurile colorate (lutișoare), care sunt argile foarte fine, sau bentonite, în masa cărora s-au încorporat diferiți pigmenti minerali naturali. Acestea au o largă întrebuințare în fabricarea vopselelor de apă sau de ulei. Pământuri slab albastrii se găsesc și la Sângeorz Băi, în Dealul Cormăița și pe Valea Pleșilor².

Principalele bogății ale solului localității Sângeorz Băi sunt pădurile și pășunile. Pădurile asigură importante surse de venit. Pentru că nu existau însă posibilități de exploatare prin mijloace proprii, pădurile erau concesionate spre exploatare unor societăți, care se asociau într-un cartel pentru a obține concesionarea pădurilor la un preț cât mai mic, sau exploatau pădurile într-un mod deficitar. După cel de-al doilea război mondial pădurile au fost exploatare de către stat, localității Sângeorz Băi revenindu-i puține beneficii. Valorificarea pădurilor a fost una primară, pentru obținerea de bușteni și a cherestelei și nu una superioară, pentru fabricarea mobilei sau a parchetului.

În ceea ce privește apele de munte, deși nu au un debit foarte mare, ele au forță, pentru că au cădere și viteză. Valorificarea energetică a apelor este benefică, deoarece producerea energiei electrice constituie o sursă de venit. În perioada interbelică la Sângeorz Băi a existat o uzină hidroelectrică. Potențialul energetic brut al Râului Someș în sectorul dintre Rodna și confluența cu Râul Ilva este de 56 854 kilowați, al Izvorului băilor este de 3114 kilowați, iar al Râului Cormaia de 5681 kilowați³.

¹ T. Morariu, I. Buta, A. Maier, *Județul Bistrița-Năsăud*, Editura Academiei, București, 1972, p. 125.

² *Ibidem*, pp. 29, 30.

³ *Ibidem*, p. 53.

DORIN DOLOGA

Ocupația de bază a locuitorilor din Sângeorz Băi este creșterea animalelor. Resursele de natură animală erau puse în valoare înainte de cel de-al doilea război mondial mai ales de către măcelari și tăbăcari. În anii 1924-1925 la Sângeorz Băi existau cinci măcelari, doi tăbăcari și patru cizmari¹. După al doilea război mondial activități de prelucrare a pielii s-au desfășurat prin intermediul secțiilor de la Sângeorz Băi ale cooperativelor „Ara Populară” și „Munca colectivă” din Năsăud. În localitatea Sângeorz Băi a existat o piață de desfacere a pieptarelor și cojoacelor². Deși localitatea Sângeorz Băi dispune de importante resurse animale, aici nu se află astăzi nici o măcelărie și nici o fabrică de lapte.

Ocupația secundară a locuitorilor din Sângeorz Băi, cultivarea plantelor, este limitată din cauza suprafețelor arabile restrânse și a productivității reduse, dar ea contribuie la completarea necesarului de hrană a oamenilor și a animalelor. Valorificarea produselor agricole locale, al cerealelor, se făcea prin intermediul morilor și a brutăriilor. În perioada 1720-1721 la Sângeorz Băi existau patru mori. Dintre localitățile din zona Năsăudului mai multe mori existau doar la Zagra, unde funcționau șase mori și la Rebrîșoara, unde existau cinci mori. În anul 1750 la Sângeorz Băi existau șase mori. Mai multe asemenea mori funcționau doar la Zagra, unde erau menționate zece mori și la Rebrîșoara, unde erau înregistrate șapte mori³. În anii 1924-1925 la Sângeorz Băi funcționau doi brutari. După cel de-al doilea război mondial, în anul 1962, brutăria din Sângeorz Băi producea zilnic 1100 kg pâine neagră pentru Cooperativa de Consum Sângeorz Băi, precum și 410 kg pâine albă și 100 kg pâine neagră pentru Stațiunea Balneară⁴.

Ilustrativă pentru ocupațiile locuitorilor este împărțirea suprafeței de teren din Sângeorz Băi pe categorii de folosință. Teritoriul localității Sângeorz Băi are o suprafață de 14 652 hectare. Dintre acestea 6489 hectare (44, 28 %) sunt păduri, 3811 hectare (26,01 %) sunt fânețe, 974 hectare (6,64 %) sunt terenuri arabile, 77 hectare (0,52 %) sunt livezi și 945 hectare (6,44 %) teren neproductiv⁵.

Motorul dezvoltării economice este comerțul. Bani se fac în comerț. La Sângeorz Băi s-a deschis încă din anul 1898 un târg⁶. În anii 1924-1925 în localitatea Sângeorz Băi exista Cooperativa sătească numită „Consum”, unsprezece băcănii și cinci cârciumi⁷. După cel de-al doilea război mondial în localitatea Sângeorz Băi s-a construit un Complex comercial. Activitatea comercială actuală se desfășoară cu dificultate. Principiile liberalismului, ale economiei de piață, nu se aplică. Prețurile produselor sunt crescute în mod artificial de către marii producători mondiali, în scopul obținerii unor profituri mai mari.

Asigurarea infrastructurii de transport însemna asigurarea accesului la resursele solului și subsolului, la forța de muncă, la piețe de aprovizionare și consum. Toate aceste elemente reprezintă factori stimulativi în dezvoltarea activității economice zonale. În perioada medievală principala cale de comunicație care lega Transilvania de nordul Moldovei era cea de pe Valea Someșului. Existența unor care de transport a mărfurilor care circulau pe Valea Someșului Mare presupune existența în această zonă a unor rotari. În secolele XI-XVII la Sângeorz Băi s-a dezvoltat rotăritul⁸. După modernizarea drumului de pe Valea Bârgăului,

¹ *Anuarul României Mari*, vol. II, 1924-1925, p. 212.

² Nicolae Dunăre, *Bistrița-Năsăud. Studii și cercetări etnografice*, Bistrița, 1977, pp. 244, 245.

³ *Ibidem*, pp. 210, 235.

⁴ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Sfatul Popular al orașului Sângeorz Băi*, dosar 676, f. 149.

⁵ Alexandru Nistor, Ioan Mureșan, Ion Rusu - Sărățeanu, Ioan Viraj, *Îndrumător în Arhivele Statului. Județul Bistrița-Năsăud*, București, 1988, p. 130.

⁶ Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Primăria comunei Sângeorz Băi*, dosar 1, ff. 149-151.

⁷ *Anuarul României Mari*, vol. II, 1924-1925, p. 212.

⁸ Nicolae Dunăre, *op. cit.*, p. 261.

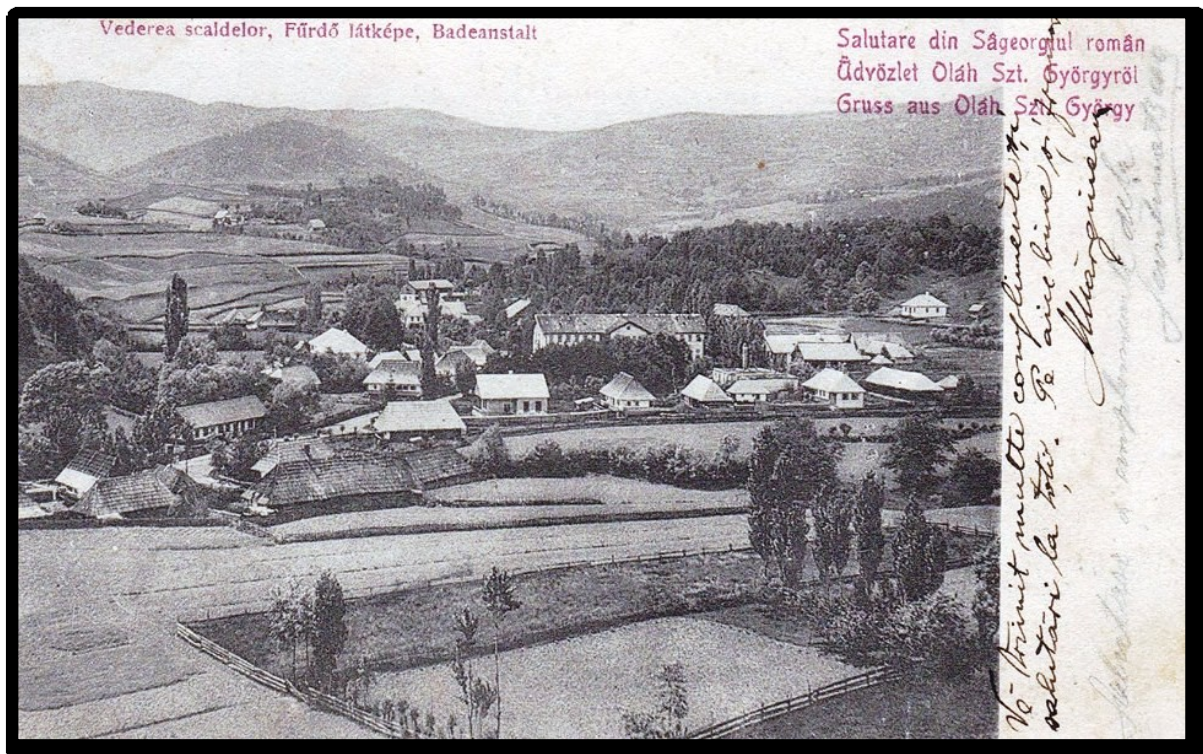
ASPECTE ECONOMICE ALE LOCALITĂȚII SÂNGEORZ BĂI

importanța drumului de pe Valea Someșului a scăzut. Calea ferată Ilva Mică – Rodna s-a deschis în anul 1909, dar ea reprezintă un ax secundar de circulație.

Dezvoltarea economică presupune existența unui capital, fie local, fie din afara zonei. Băncile reprezintă ceea ce înseamnă inima pentru sistemul circulator al omului. Toată activitatea economică trebuie gândită prin prisma veniturilor și a cheltuielilor, altfel se ajunge la faliment. Investițiile trebuie făcute în obiective care aduc profit. Investițiile în economie trebuie să aibă ca rezultat creșterea activității economice. Toate problemele se rezumă în final la aspecte de natură economică, la bani, la profit.

Frumusețile naturii trebuie puse în valoare prin construcția unor cabane, a unor trasee turistice. Zona Sângeorz Băi este o zonă propice pentru turism, dar construcțiile trebuie să aibă un specific montan.

Societatea capitalistă de astăzi este o societate în care principala valoare o reprezintă banii. Ca urmare, trebuie să gândim prin prisma interesului economic național și local. Interesul nostru este de a valorifica resursele proprii și de a cumpăra de la producătorii interni.

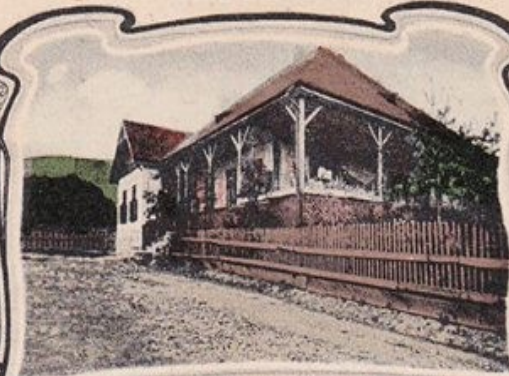

M. kir. Posta és távirda hivatal

Somesul — Számos.

Villa Dr. Monda

Biserica gr. cat.

Salutare din Sângeorgiul
român

Üdvözet Oláh Szt. Györgyről

Gruß aus Olah Szt. György

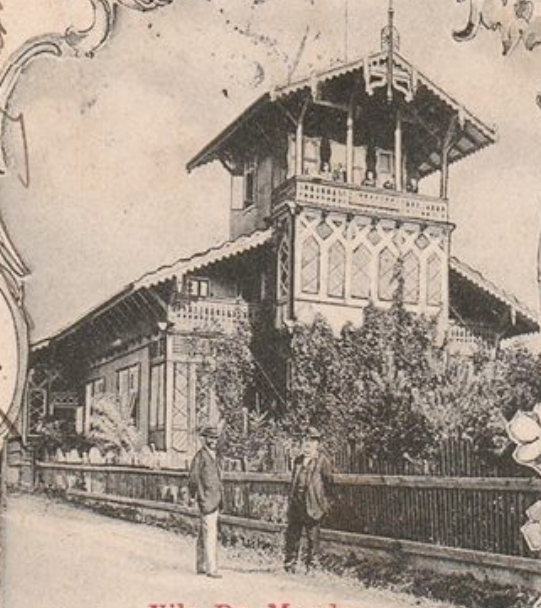
Gyógyszertár — Farmacia

RESTITUIRI

Salutări de la
Scaudele din Sângiorgiul Năședului.

Vila Dr. Monda.

Vila Dr. Monda.

Sehr geehrte Frau von Langen.

Wie sehr ich mit meinem Herzen. Herzlichst
 Ihnen, in der Hoffnung, mich bald zu sehen.
 mit dem Concert. Ich bin Ihnen sehr dankbar
 für die vielen Liebesgaben.

AMINTIRI, AMINTIRI...

GEORGE UZA*

În memoria fiului meu

Dan Alexandru Uza

„Amintirea e singurul rai din care nu putem fi izgoniți”

(Richter)

PARTEA a II-a

AL I-LEA CONGRES DE ANGIOLOGIE DE LA PRAGA. EXCURSIE LA MUNCHEN ȘI PARIS

În vara anului 1978 (2-8 iulie) am fost invitat la al XI-lea Congres de angiologie de la Praga. Întrucât Sofia mea n-a mai fost în țările din Apusul Europei, ne-am hotărât ca de la Praga să facem o excursie la Paris și Munchen. Era perioada când nu trebuia invitație din aceste țări; puteai merge pe cont propriu, fără îngrădiri. Problema era pașaportul. Nefiind suspecți de atitudini dușmănoase împotriva țării și neavând rude în occident, am obținut pașaportul destul de ușor.

Am călătorit cu trenul care era mai avantajos față de autoturism, fiind mai ieftin. Pe de altă parte, biletul dus-întors se putea cumpăra de la Cluj în lei și nu în valută.

În toate orașele amintite aveam cunoștințe făcute în călătoriile mele anterioare. Am sosit la Praga noaptea, în jur de ora 24. Ploua mărunț și obosiți, somnoroși, fără coroane, am telefonat familiei Neuwirt, vechi cunoștințe, amândoi medici la clinicile din Praga. Luați prin surprindere, întrucât n-am anunțat anterior sosirea noastră la Praga, ne-au spus că va veni domnul Neuwirt la gară să ne ducă la un hotel. Am rămas la acest hotel numai o noapte. A doua zi ne-am mutat la ei. Eu cunoșteam și fetele lor, prietene cu fiul nostru Dan, pe care l-au cunoscut cu ocazia altei excursii la Praga, făcute cu autoturismul propriu. Imediat, fetele au întrebat de Dan. Am rămas atunci trei zile la prietenii noștri.

La Congres am participat pe cont propriu. Eram în vacanță. Eu am susținut în sesiune poster lucrarea „Trombelastograma, timpul de liză al cheagului de sânge diluat și adezivitatea plachetară la bolnavii cu arteroscleroză obliterantă”. Acest congres a fost mai sărac decât cel la care am participat în 1961. Lucrările nu s-au publicat în extenso. Participarea străinilor a fost mai redusă.

N-am avut timp să luăm parte la programul cultural decât la recepția oferită de primarul orașului Praga, cu un program de cântece și dansuri cehe și țigănești. Într-una din seri, familia Neuwirt ne-a invitat la o crămă, unde am băut o butelie de vin românesc - Riesling.

* Continuăm să publicăm și în acest număr din lucrarea *Amintiri, amintiri...*, apărută în Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001 (pp. 181-203). Mulțumim pe această cale nepotului autorului, Dan-George Uza, care și-a dat acordul pentru publicare.

GEORGE UZA

După patru zile am continuat drumul cu trenul. Am ajuns la granița dintre Cehoslovacia și Germania Federală în scurt timp. Deși în tren eram foarte puțini călători, ne-au ținut la vamă mai mult de două ore.

Biletul de tren cumpărat la Cluj era valabil Praga-Frankfurt, ori noi am ocolit prin Munchen, unde ne așteptau doi colegi. În tren, conductorul ne-a cerut să plătim, în mărci, diferența. Soția mea avea câteva mărci, dar când le-a scos am văzut că erau RDG-iste. Până la urmă ne-a iertat spunându-ne că va trebui totuși să plătim costul biletelor în mărci RFG-iste, de la Munchen la Frankfurt. La întoarcere, am cerut de la biroul de bagaje din Paris să ne schimbe ruta prin Munchen.

La Munchen ne-a așteptat la gară prietenul nostru, fost student la Cluj. Am avut ghinionul, dar totodată și norocul, că am sosit la Munchen într-o vineri după-masa. Ghinionul era că la poliție totul era închis până luni dimineața și trecerea noastră prin Germania se prelungea peste 24 de ore, timp acordat pentru tranzit de ambasada RFG la București. Ori noi am stat până luni seara, aproximativ 72 de ore. Luni dimineața ne-am dus la poliție și le-am explicat că nu vrem să rămânem în RFG și că prelungirea șederii noastre în Germania se datorește sosirii noastre la sfârșit de săptămână. Au înțeles situația și ne-am angajat ca luni seara să plecăm. La gara din Munchen ne aștepta un om al poliției care ne-a urmărit, pentru a fi siguri că plecăm. Am spus noroc pentru că am avut timp să vizităm principalele instituții, muzee și monumente din Munchen. Am dormit o noapte la prietenii noștri. Erau la începutul vieții în Europa apuseană. Părinții lor lucrau într-o fabrică de produse din carne. Aceasta îi avantaja pentru că patronul le permitea să aducă acasă în fiecare zi la terminarea serviciului câteva bucăți de salam sau șuncă. Din acestea ne-au servit și pe noi. Fiul lor medic, proaspăt absolvent, nu avea încă serviciu.

A doua zi ne-am mutat la o cunoștință a soției mele, asistentă medicală, căreia îi făcea curte un medic din Munchen. Avea un apartament destul de mare pentru o singură persoană. Ea spera ca în curând să se căsătorească cu acest medic. Cu noi s-au purtat foarte drăguț. Ne-au condus în oraș, ne-au arătat principalele monumente istorice, muzee, biserici, etc. Medicul avea o mașină Mercedes, așa că ne deplasam foarte ușor. Garajul era chiar la subsolul casei.

Plimbându-ne prin oraș, mă uitam după oamenii de pe stradă, la casele lor, gândindu-mă că de aici au plecat și din alte orașe și sate cei care au înfruntat de două ori lumea întreagă, cum spunea tatăl meu.

Orașul a fost în mare parte distrus de bombardamentele aliaților. Planul Marshall, dar mai ales hărnicia și disciplina poporului german, sacrificiile de tot felul, au reușit să refacă orașul aproape de splendoarea lui dinainte de război. Te impresionează curățenia orașului, fapt la care ține toată populația. Mi-a plăcut Marienplatz în care circulația autovehiculelor era interzisă. Multă lume se adună când ceasul din turnul primăriei bate ora exactă. Și aici, ca și la Praga, lumea privește la un scurt spectacol de marionete ce ies și intră în turn. Am vizitat Palatul Nymphenburg, în prezent muzeu.

Prietenul nostru medic a ținut foarte mult să vizităm spitalul Groshadern, unul din cele mai mari spitale din oraș, construit cu ajutor american. Am vizitat o secție de terapie intensivă care avea și departament de hemodializă, specialitate pe care o practicam și eu la Cluj. Erau foarte bine dotați cu aparate, medicamente, etc. Se plâneau că au puțini medici specialiști și făceau aporouri că la hemodializă aveau posturi libere.

Am vizitat mari magazine unde lucrurile erau mai ieftine și unde avea acces o anumită categorie de oameni. Era un fel de protecție socială. Dintr-un magazin am cumpărat un radiocasetofon. Doamna care ne-a servit se întreba ce nație suntem. O vedeau pe soția mea

AMINTIRI, AMINTIRI...

brunetă și unii ziceau că suntem arabi, alții evrei, etc. Au început să râdă când le-am spus că suntem români și au început să vorbească românește.

După patru zile am plecat cu trenul spre Paris, urmând să revenim la Munchen la întoarcere, ca să ne luăm bagajele lăsate la prietenii noștri. Am sosit la Paris dimineața, în jur de ora 10. Din gară am luat legătura, telefonic, cu Dr. Metianu, medic veterinar, cercetător la Institutul Pasteur din Paris, către care aveam o scrisoare de la cumnatul lui din Cluj. Foarte amabil, ne-a invitat la Institutul Pasteur. L-am găsit ușor întrucât cunoșteam cartierul; am luat metroul până în Montparnasse și de acolo am mers pe jos.

Ne-a distrat un cetățean din România care probabil venea la rude sau la prieteni. Nu știa limba franceză, avea un geamantan mare din lemn. Era îmbrăcat cu palton de iarnă în mijlocul verii, cu pălăria trasă pe urechi și se împleticea din cauza geamantanului pe care nu-l lăsa din mână. Nu știu cum, dar a cumpărat un bilet de metrou. A intrat în metrou și nu l-am mai văzut până la întoarcere în gara din Viena.

D-l Metianu, pe care nu-l mai văzusem niciodată, ne-a primit vesel, bine dispus, curios ce vești aducem de la rudele sale de la Cluj. El ne-a sfătuit să închiriem o cameră la unul din hotelurile la care locuiau medicii veniți pentru specializare la Institutul Pasteur, fiind mai ieftine. I-am spus că bagajele noastre sunt la gară. Imediat ne-a propus să mergem cu mașina lui să le luăm și să le ducem la hotel. Alergând cu mașina pe bulevardele Parisului, soția mea, văzând expuse în fața prăvăliilor pe tejghele tot soiul de carne, a exclamat „uite carne!”. Atunci Dr. Metianu i-a replicat: „Acum sunt sigur doamnă că nu ești trimisă de securitate”. Am găsit camera dorită la un hotel apropiat de Institutul Pasteur. N-am schimbat hotelul timp de aproximativ trei săptămâni cât am stat la Paris. Masa am luat-o la mici buticuri ieftine și, uneori, la cantina Institutului Pasteur. D-l Metianu se obișnuise cu noi, întrucât atunci când nu-l căutam la institut ne căuta el pe noi, fie personal, fie telefonic. Deși era mai plinuț, era foarte harnic. Lucra la institut, unde a obținut un premiu al Academiei Franceze. Paralel, în orele libere lucra și acasă, având un laborator de testare a mai multor produse farmaceutice pe animale. În ultimii ani își construise o casă frumoasă, cu parter și etaj, cu laborator separat. Încă nu era mutat la noul domiciliu. Atunci se făceau ultimele retușări. Nu era căsătorit. Într-o după masă ne-a invitat la fratele său, mare cardiolog la Paris. Eu îl cunoșteam din vizita mea anterioară la Paris. Soția lui, profesoară, vorbea românește. Locuia la primul etaj într-un apartament foarte mare, cu cabinet pentru consultații private de cardiologie, Roentgen, ECG, etc. Soția îl ajuta la programarea bolnavilor, îl anunța prin telefon, în mașină, unde este chemat la domiciliu, etc. Ne-au servit cu suc de portocale și mi-a dat o carte cu noutăți în cardiologie,

La parter locuia un alt român, care, pentru a ne face plăcere, a pus la pickup cântece românești care se auzeau din stradă.

În fiecare zi vizitam câte un punct de atracție pentru turiști. Eu le cunoșteam în parte din vizita mea anterioară la Paris. Am început cu Luvrul. Duminica dimineața întâlneam de obicei români, întrucât intrarea în ziua respectivă era gratuită. Am admirat de mai multe ori, începând cu vestigiile antice, romane, grecești, sumeriene, etc., până la arta modernă tot ce se putea vedea. Erau și secții închise. Pentru toată lumea punctul de atracție era Gioconda de Leonardo da Vinci. În fiecare zi mergeam la catedrala Notre Dame. Într-o duminică am ascultat un concert de muzică religioasă dat de o orchestră americană.

Întâlnirea cu domnul Apreusesse, director tehnic al Operei din Paris, pe care l-am cunoscut la Cluj, a fost o mare plăcere pentru amândoi. El ne-a oferit bilete gratuite la un spectacol de balet ce s-a jucat în marea sală de la Palatul Congreselor. Sala a fost plină și

GEORGE UZA

artiștii au fost îndelung aplaudați. Eu mai văzusem baletul „Frumoasa din pădurea adormită” de Gizelle, dar în o cu totul altă concepție regizorală și cu alți artiști, din Cluj.

Aproape tot timpul am umblat pe jos. Așa am ajuns la Sacre Coeur, Place des Tertres, Place des Vosges, Place de la Concorde, Champs Elysees, Rue de Rivoli, etc. Am vizitat din nou St. Chapelle, La Concirgerie, etc. Domnul Metianu ne-a dus să vedem Malmaison. Ultima cameră în care am pătruns a fost biblioteca lui Napoleon. De aici a plecat el după dezastrul de la Waterloo cu o caleașcă, cu gândul să se refugieze în America, dar nu departe de bibliotecă, pe alea pe care trecea, a fost arestat de englezi și dus în insula Sf. Elena. În fața complexului Pompidou era așezată baraca cu lucrările lui Brâncuși. Nu știu din ce motive era închisă. Am prins la Paris 14 iulie, sărbătoarea națională a poporului francez. Am asistat la defilarea trupelor prin fața președintelui Giscard D. și a parlamentului, pentru care se construise o tribună. Soția mea ținea foarte mult să vadă marile case de modă din Paris, vestite și la noi: Christian Dior, Nina Ricci, etc.

La Palais des Invalides am vizitat mormântul lui Napoleon și a unor generali ai săi. Coborând la baza mormântului, deasupra intrării este scrisă dorința lui după moarte: „Doresc ca osemintele mele să se odihnească pe marginea Senei, în mijlocul poporului francez pe care l-am iubit atât de mult”. De jur împrejurul mormântului sunt înscrise principalele realizări ale împăratului.

Nu puteam părăsi Parisul fără să vizităm vechile mele cunoștințe de la clinică. Prof. Milliez, la care eu făcusem, cu trei ani în urmă, un stagiul de trei luni. Șeful, prof. Milliez, nu era în clinică; era bolnav, la domiciliu. Clinica era condusă de prof. Safar. M-am dus mai întâi la secretariat, Aceeași doamnă Tixier conducea secretariatul. Prof. Safar, auzind că sunt acolo, venit și m-a întrebat dacă poate să mă ajute cu ceva. I-am spus că suntem în concediu și am venit din plăcere să revăd clinica în care am învățat. Mi-a mulțumit și nu l-am mai văzut. După aceasta a venit și a întrebat cine vorbește românește aici: doamna Tincoca, medic român, o femeie foarte frumoasă, angajată în clinică de prof. Milliez. Ea spunea că a auzit de mine de la ceilalți colegi și că s-au schimbat multe în clinică. Fostul meu șef direct, prof. Meyer, s-a mutat la Spitalul Necker. Laboratorul pentru studiul hipertensiunii arteriale era condus de un alt medic, etc. Secretara mi-a oferit rezumatul lucrărilor de la ultima sesiune a Societății Franceze de Hipertensiune Arterială (1978). La prof. Meyer de la spitalul Necker vizita a fost destul de scurtă, fiind, ca întotdeauna, foarte prins, foarte ocupat. La o cafea i-am spus ce am mai lucrat, i-am dat câteva extrase din lucrările publicate în ultimii trei ani. El mi-a dat o carte despre hipertensiunea arterială, scrisă după plecarea mea din Paris.

Cu ocazia acestei vizite l-am întâlnit, pentru ultima dată, pe colegul meu Tira Vasile, care trăia la Paris. După moartea lui am vizitat-o pe mama sa, care trăiește la Bistrița. Plângea săraca, spunând că numai copilul ei a trebuit să moară între străini. După el a rămas soția sa franțuzoaică și doi copii.

Am încercat să ne întâlnim cu prietenul meu, avocatul P. Houssain, dar era în concediu. Când am fost prima dată la Paris avea trei copii, vecinii spunându-mi acum că are cinci.

Între năsăudenii pe care i-am vizitat a fost și domnul Maniu, fost asistent universitar la Cluj, la catedra de limba franceză. Ulterior a părăsit învățământul și a intrat în afaceri.

Pe stradă am auzit adeseori vorbindu-se românește. Unii refuzau contactul, alții intrau în vorbă ușor. Am întâlnit evrei care vorbeau românește la cinema, pe stradă, etc.

Sejurul nostru la Paris, timp de aproape trei săptămâni, n-a costat prea mult. Cei mai mulți franci i-am dat pentru hotel. Trebuie să recunosc că noi am scos acești bani prin vânzarea câtorva ii prin recepționera hotelului.

AMINTIRI, AMINTIRI...

Ne-am întors acasă cu trenul, după o scurtă întrerupere la Miinchen.

BUDAPESTA. CONGRES EUROPEAN DE GERONTOLOGIE. ÎN SCHIMB DE EXPERIENȚĂ. AL VI-LEA CONGRES EUROPEAN DE MAGNEZIU

Am cunoscut Budapesta din perioada cât am fost elev. În vara anului 1942 a venit din București prietenul meu Haliță Alexandru. Nu știu din ce motiv n-a mai vrut să se întoarcă în România, rămânând în Sângeorz-Băi, la părinții săi. Satul cădea atunci în Ardealul de Nord, care era ocupat de Ungaria. În vara anului 1942 ne-am hotărât să vizităm Budapesta. Eram elevi în clasa a VII-a de liceu.

Problema principală era unde vom locui. De la el am aflat că are rude în Budapesta. Sofia prof. Algeorge de la Liceul Militar din Târgu Mureș, unchiul lui, era maghiară și avea un frate în acest oraș. Pe de altă parte, am mai amintit că tatăl meu avea un coleg și prieten din copilărie, Karacsony Balint, stabilit în Budapesta. Deci cunoștințe aveam amândoi și puteam pune planul în aplicare.

Din momentul sosirii noastre la Budapesta, în gara de răsărit am căutat o mașină care să ne ducă deocamdată la un hotel. Umblând timizi și cu cunoștințe slabe de limbă maghiară, ne-a văzut un domn aflat lângă o dubiță. A intrat în vorbă cu noi, întrebându-ne ce căutăm. I-am spus de unde suntem și că noi căutăm un hotel. Imediat și-a dat seama că nu știam ungurește și cunoscând regiunea noastră a început să vorbească cu noi românește. Din vorbă în vorbă ne-a spus că este șofer și că a umblat pe Valea Someșului; ba mai mult, îl cunoștea pe tatăl meu. Se pare că era evreu. El ne-a dus la o gazdă, cunoștința lui, la care am dormit o noapte. A doua zi, având timp, le-am căutat pe cunoștințele noastre. Rudele colegului meu nu erau acasă, ci în concediu. Ne-am dus la prietenul tatălui meu, care locuia în Buda. Am sunat la ușă și a ieșit Sofia lui. I-am spus cine sunt și de unde. S-a întors în apartament și am auzit-o când a strigat: „Balint it van Giorgika, Sentgyorgyol”. El știa de existența mea. A venit la ușă și, bucuros, ne-a invitat în apartament într-o limbă românească din 1916-1918. După câteva informații privitoare la familie, școală și scopul venirii noastre la Budapesta, ne-a invitat să locuim la ei. N-aveau copii. Tata i-a trimis un caș și 100 de ouă. În acea perioadă de război era mare lipsă de alimente în Budapesta. La restaurante nu găseai decât „spargaleves”.

Când a văzut lucrurile aduse de mine a exclamat: „Sunt mai bogat decât Kallay”, care era prim-ministru. Am rămas la Budapesta aproximativ 10 zile.

Gazda mea m-a întrebat de un coleg de-al lor, Livius. Eu nu știam nici un Livius până nu mi-a spus că este scriitor. Atunci mi-am dat seama că este vorba de Liviu Rebreanu.

În calitate de magistrat cu înalte funcții la Budapesta, dr. Karacsony i-a ajutat mult pe consătenii lui, chiar dacă erau în culpă. Probleme s-au ivit cu transportul pomilor de Crăciun la Budapesta.

În Budapesta trăia o familie de evrei originară din Sângeorz-Băi, numita Brecher. O rudă de-a lor, care mai trăia în Cluj, mi-a povestit că la restaurantul lor din Budapesta chefuia fostul procuror Karacsony B. Astăzi nu mai trăiește nimeni din familia Brecher.

A doua vizită la Budapesta am făcut-o după 12 ani, fiind medic la Clinica Medicală I din Cluj. Prof. Moga mi-a propus să particip la Congresul European de Gerontologie care se ținea la Budapesta. Până la congres mai erau 5-6 zile. N-aveam pașaport și nici nu anunșasem lucrarea mea la organizatori. Prof. Moga ținea să merg cu orice preț, întrucât începuse să studieze arteroscleroza și complicațiile ei. Fiind vorba de bătrâni, bănuia că se vor discuta și probleme de arteroscleroza. A luat legătura cu

GEORGE UZA

serviciul pașapoarte din Cluj și le-a explicat despre ce este vorba. Ei au înțeles și mi-au eliberat o dovadă din care reieșea că mi s-a aprobat trecerea graniței în Ungaria, în scop științific.

Am sosit la Budapesta în ziua plecării din Cluj. Dl. Karacsony mă aștepta întrucât cu o seară înainte le-am telefonat și le-am spus de venirea mea. Mă aștepta pe strada unde locuia. După salutările de rigoare, imediat mi-a arătat: „Uite, pe aici au venit tancurile rusești și ne-au zdrobit mișcarea de eliberare de sub comuniști”. Apoi mi-a povestit cum în timpul războiului, casa în care au locuit pe strada Gorgeny, a fost bombardată. Ei au rămas la etajul II agățați într-un colț de cameră, de unde au fost coborâți cu macaraua, S-a distrus tot ce aveau. Acum bătrân, pensionar și bolnav, s-a bucurat mult de vizita mea. Foarte amabilă m-a primit și soția lui, care nu știa românește, Trăiau destul de greu. A doua zi am mers la Academia Maghiară de Științe, unde se ținea congresul, și m-am înscris, plătind taxa de participare. Congresul s-a deschis printr-o masă comună la hotelul G elert oferită de către organizatori. Eu eram singur la masă, când a venit la mine prof. Harangi, fost profesor la Târgu Mureș la catedra de anatomie patologică și m-a întrebat în limba germană de unde sunt. După ce i-am spus, m-a invitat la o masă la care erau profesori cu soțiile lor de la Facultatea de Medicină din Budapesta. Fiind tânăr între oameni de 60 și 70 de ani, nu m-am simțit prea bine și pe motiv că mi-a venit un prieten am plecat, scuzându-mă politicos în limba franceză. Între timp a sosit prof. Gero, șeful Clinicii Medicale II din oraș, pe care-l cunoșteam de la Praga, fiind rudă cu dr. Pațiu Ion, colegul meu.

Rolul meu era să ascult comunicările și să înregistrez ceea ce ne interesa. Congresul a fost deschis de domnul acad. Rusznyak, După deschidere, cineva din apropiere i-a șoptit la ureche că în sală se află doamna prof. Aslan din București, mare specialist în gerontologie. Bătrânul prof. Rusznyak s-a ridicat imediat și a mers în sală, conducând-o pe doamna prof. Aslan de braț în prezidiu.

Am citit câteva rapoarte interesante, printre care al prof. Harangi. Mi-a plăcut încheierea raportului în care spunea: „Noi, medicii, nu putem da ani vieții, ci viață anilor”. Prea puține lucrări s-au ocupat de metabolismul lipidic. Acestea s-au axat mai mult pe studiul îmbătrânirii, pe aspectul social al vârstnicului, etc. Doamna Pitiș din București a ținut o documentată lucrare asupra gerovitalului. Alte lucrări s-au ocupat de consecințele cerebrale, cardiace și renale ale arterosderozei. Prof. Oieriu din București a prezentat o amplă comunicare în limba germană: „Compoziția chimică a sângelui și a unor țesuturi la bătrânii cu și fără diabet zaharat”. Profesorul de balneologie din Budapesta a vorbit de cultura fizică a acestor oameni, care nu întotdeauna au simptomatologia unei suferințe.

Într-o pauză m-am întâlnit cu prof. Hăngănuț de la Cluj, invitat de colegul său balneolog.

Budapesta este orașul prin care trece cel mai mare fluviu din Europa și o împarte în două: Buda și Pesta. Ele sunt unite prin șase poduri, dintre care cel mai frumos este Erzsebet, suspendat, cu patru benzi de circulație. Un alt pod ce merită văzut este Lanchid, străjuit la capete de doi lei. Dunărea oferă orașului aspectul de mare metropolă, port fluvial cu deschidere spre Marea Neagră și Marea Nordului prin canalul Rin-Dunăre.

Buda este un oraș vechi, cu clădiri în stil baroc și gotic, dintre care clădirea parlamentului este cea mai maiestuoasă. La Buda a existat o veche tipografie la care au lucrat unii corifei ai Școlii Ardelene: Petru Maior, Samuel Micu, George Șincai și alții. Aceștia sunt reprezentanții de seamă ai iluminismului din Transilvania. Recent, prof. S. Domokos, fost șef al catedrei de limba română de la Universitatea din Budapesta și fost profesor la liceul din Năsăud între anii 1940-1944, a scris o frumoasă monografie în românește despre tipografia

AMINTIRI, AMINTIRI...

din Buda. Universitatea din Buda, veche de 375 de ani, a dat mulți intelectuali români de valoare, cum este Victor Babeș, Iuliu Hațieganu, etc.

Pe malul Dunării am vizitat biserica grecească ortodoxă, care înainte de al doilea război mondial a fost biserică ortodoxă românească. De o mare frumusețe artistică este iconostasul. Un obiectiv turistic atrăgător este Bastionul Pescarilor, care a fost construit între 1875-1904 în stil neo-roman. De aici se deschide o frumoasă panoramă a Pestei, cu Parlamentul în prim plan, clădirea Academiei de Științe a Ungariei, ridicată de Szecseny în 1862. Zece ani mai târziu s-a început clădirea operei din Budapesta. Statuia episcopului Gelertse înaltă ca un apărător al orașului. Castelul Regal din Buda datează din secolul al XV-lea, perioadă când a început să se dezvolte adevărata viață urbană. Construcția în etape diferite explică stilurile diferite: gotic, al renașterii. Buda are numeroase relicve din timpul ocupației turcești, cum este Baia Turcească, Mormântul lui Gul Baba. Budapesta are 123 de izvoare cu ape termale terapeutice. Cele ce izvorăsc de sub dealul Gelert se pare că sunt radioactive. Grădina zoologică din Budapesta mi s-a părut mai mică decât în anii trecuți. O frumoasă realizare este stadionul sportiv cu instalație de nocturnă. Probabil construcția lui a fost stimulată de performanța echipei de fotbal a Ungariei, care un timp a fost printre cele mai bune din lume.

Marile artere ale orașului, cum este Bulevardul Republicii, sunt mărginite de mari magazine, restaurante cu terase. Pe Dunăre am văzut vapoare ungurești, românești, austriece etc., care coborau și urcau de-a lungul fluviului în mod permanent.

Clinica Medicală I din Cluj-Napoca a primit, în anul 1962, vizita prof. S. Gero, specialist în Medicină internă, șeful Clinicii Medicale II din Budapesta. S-a interesat de cercetarea științifică din clinica noastră, în special de cercetările în domeniul arterosclerozei, boala de care se ocupa și domnia sa. Într-o lucrare nu de mult finisată, am arătat că în arteroscleroza experimentală se produc modificări importante ale mucopolizaharidelor din peretele arterial, fapt constatat și de colectivul prof. Gero în lucrările sale. Prof. Cucuianu, atunci asistent, a remarcat inhibarea fibrinolizei și modificarea unor fracțiuni lipidice la bolnavii cu arteroscleroză. Văzând aceste rezultate, prof. Gero ne-a invitat pe amândoi pentru un scurt schimb de experiență în clinica domniei sale din Budapesta.

Am fost cazați într-o rezervă din clinică. A doua zi, asistența din secția respectivă a uitat că are oaspeți străini și, după ce ne-a spus bună dimineța, ne-a pus termometrele sub braț. Noi am început să râdem. Atunci și-a adus aminte și și-a cerut scuze.

Prof. Gero ne-a prezentat colectivului. Am luat legătura cu cei ce se ocupau de arteroscleroză. Studiul mucopolizaharidelor în arteroscleroză a fost încredințat doamnei Bihari M., care a luat un premiu la o întrunire din Germania în această problemă.

Am asistat de câteva ori la vizita prof. Gero în secții. În timpul vizitei am găsit bolnavi cu nume românesc. Am vorbit cu ei și ne-au spus că de mulți ani locuiesc cu familia în Budapesta. Ne-am împrietenit mai mult cu doi medici din clinică: conf. Bretan, originar din Cluj, și șeful laboratorului clinic, Gyuszi (nu-i știu numele de familie), originar din Petroșani. Într-o seară, domnul Gyuszi ne-a invitat la el acasă. Era prezent și conferențiarul Bretan cu soția. Domnul Gyuszi avea o soție foarte frumoasă. Am aflat că nu se înțelegeau prea bine cu șeful.

Clinica prof. Gero avea o bibliotecă bine dotată, în care găseam cele mai noi tratate de Medicină internă și reviste de specialitate. Cea mai mare parte a timpului o petreceam acolo.

Clinica are și o bază de animale pentru studiile experimentale.

GEORGE UZA

În timpul petrecut la Budapesta am făcut o vizită la Clinica de Urologie, unde aveau o instalație de hemodializă. Șeful clinicii, bun prieten cu prof. Bughele din București, s-a purtat deosebit de frumos cu mine. Am discutat în cabinetul sau despre insuficiența renală, sindromul nefrotic etc., mi-a dat câteva idei de cercetare în viitor, m-a invitat la prânz, servit de o asistentă în cabinet. Lângă cabinet avea un laborator foarte bine dotat. Se studia circulația rinichiului în diferite boli.

Chiar atunci apăruse o carte într-o editură din occident despre circulația limfatică în rinichi. Vizita mea în această clinică n-a prea convenit gazdei mele. Se pare că prof. Babics a fost de partea contrarevoluției din Ungaria și din acest motiv era marginalizat, cu toate că era membru al Academiei. Prof. Babics era urmașul marelui chirurg Ilyes.

Am mai făcut o vizită împreună cu prof. Cucuianu în clinica prof. Gomori pe strada Illoy. Clinicile de aici erau construcții asemănătoare cu cele din Cluj. Pe aceeași stradă era clădirea Academiei Militare, unde a studiat scriitorul Liviu Rebreanu și alți tineri din Transilvania. Liviu Rebreanu a fost și aici elevul „pur eminent”, așa cum a fost și la Bistrița. Prof. Gero a căutat să ne facă și un program cultural. Într-o zi ne-a adus două bilete la operă. Înainte de spectacol ne-am întâlnit cu Prof. Fodor de la Cluj și cu soția sa. A doua zi acesta a vizitat clinica prof. Gero. Altă dată ne-a invitat la cofetăria Zserbo, de pe Vaci ut, unde majoritatea clienților erau oameni în vârstă. Colegul Cucuianu, râzând, a spus că aici se poate continua studiul arterosclerozei.

De obicei, după masă am colindat orașul pe jos în lung și în lat. Am făcut o vizită vechii mele gazde, familia Karacsony. Bătrânul era mort. Soția lui stătea cu un nepot care venise chiar atunci din Anglia. În zilele următoare l-am condus pe colegul Cucuianu la monumentele pe care le cunoșteam. În parcul eroilor am vizitat Muzeul Național de pe treptele căruia Petofi a rostit, în pragul revoluției din 1848, vestita chemare: „Talpra Magyar...”.

Îmi aduc aminte de pictura unui artist ungur numită „A birosâghoz”, în care era reprezentat un țigan care se plânge primarului că un alt țigan i-a spart vioara. Ne-au emoționat câteva picturi ale lui Velasquez. Aici am vizitat o expoziție de bijuterii a familiei Eszterhazy. Tot atunci s-a deschis o expoziție cu desene ale lui Rembrandt. Orașul Budapesta are și cartiere noi, construite în ultimii 40 de ani.

După 10 zile de schimb de experiență ne-am reîntors la Cluj cu satisfacția că nici alții, dinspre apusul Europei, nu au făcut mai mult în cercetarea arterosclerozei decât noi, în Clinica Medicală I din Cluj. După ani de zile, prof. Gero a venit la Cluj să-și vadă rudele. Cu această ocazie a făcut o vizită și prof. Șt. Hărăguș la clinică. Printre altele, l-am întrebat ce mai face prof. Rusznyak, pe care l-am cunoscut la Budapesta. Râzând, mi-a spus: „Regel ion klinikaba, dietazik, halgatja a viceket es haza megy”.

Al VI-lea Congres European de Magneziu s-a ținut între 13 și 16 mai 1999 la Buda, în casa sindicatelor. Dr. P. Porr, Dr. Mariana Vlad și subsemnatul am fost invitați de prof. Kis de la Debrecen, profesor de chimie, pensionar, președintele congresului. El a fost de mai multe ori la Cluj. Noi am prezentat două comunicări: „Concentrația Mg, Cu, Zn, Ni și Cr în arterele coronare, mușchiul cardiac și mușchiul scheletic la bolnavi decedați cu boală coronariană” și „Nivelul seric al Mg, Ca. Cu și Zn și peroxidii lipidici la bolnavii cu hipertensiune arterială esențială”. La congres a participat domnul J. Durlach, prof. Wassen și alții, vestiți cercetători în acest domeniu. Aici s-a hotărât ca viitorul congres European să aibă loc la Paris sau Vichy, organizat de domnul prof. Reisinger.

Organizatorii au aranjat un frumos program cultural. Deși cunoșteam Budapesta, nu cunoșteam împrejurimile. Ne-au dus cu autocarele la castelul lui Matyas Kiraly, așezat pe

AMINTIRI, AMINTIRI...

marginea Dunării. Construit din cărămidă roșie, avea cel puțin cinci etaje. În unele camere erau vestigii ale epocii. Clădirea este bine întreținută. Organizatorii ne-au primit în curtea castelului cu vin servit în cești de lut. Ne-am adăpostit de ploaie sub o copertină și servirea vinului a continuat, în timp ce în fața noastră, în curtea castelului, s-a prezentat un frumos program de epocă. Mai întâi a fost ales regele spectacolului în persoana președintelui Societății Internaționale de Magneziu, dl. J. Durlach, și regina, soția sa. L-au îmbrăcat în hainele epocii, regele primind un sceptru, și apoi a început spectacolul. S-au prezentat dansuri din vremea lui Matyas, întreceri cu lovire la țintă, vânatoare cu șoimi, etc. După spectacol am fost invitați să coborâm la restaurant, unde fiecare a primit coroana lui Matyas. La masă s-a servit ficat de gâscă, fripturi de vânat, etc. La terminarea mesei ne-am urcat pe un vapor care ne-a dus în oraș. Călătoria cu vaporul, timp de patru ore, a fost minunată. Muzica a cântat tot timpul deosebit de plăcut și antrenant. O fată și un băiat au cântat cu vocea melodii englezești. Lumea a dansat până în oraș. Când am sosit aici, aplauzele nu se mai terminau, lumea nu voia să plece și cerea să se continue petrecerea, ceea ce nu s-a putut. Am plecat cu autocarele la hotel.

ÎN ȚARA SFÂNTĂ

De mic copil mi-am dorit să calc pe urmele lui Iisus Christos. Nu mă puteam gândi cum voi proceda, cel puțin cât am fost elev și student. Ocazia s-a ivit mai târziu, când am devenit medic cercetător la Clinica Medicală I din Cluj. În anul 1973 s-a ținut la Tel Aviv, între 16 și 21 septembrie, un simpozion de boli vasculare. Un colectiv de medici din Clinica Medicală I din Cluj am trimis o lucrare științifică pentru a fi luată în considerare la alcătuirea programului. Răspunsul nu a întârziat, comunicându-ni-se că lucrarea a fost acceptată și programată pentru susținerea orală.

Într-o toamnă mă întorceam de la socrul meu din Craiova. Ne-am oprit pentru câteva minute la mănăstirea Lainici. Aici era o căsătorie celebrată de călugări. Era multă lume și n-am intrat în biserică. Am prins vorbă cu un călugăr de aproximativ 35-40 de ani care era în curtea mănăstirii. Mi s-a părut un om destul de citit. Printre altele, i-am spus că am fost la Mormântul Sfânt de la Ierusalim. A stat câteva momente cu privirea în pământ, apoi m-a întrebat dacă m-am gândit în copilărie la o astfel de călătorie, dacă sunt credincios, etc. După ce i-am răspuns la toate întrebările, în mod brusc mi-a spus: „Plecarea dumitale la Ierusalim este o lucrare dumnezeiască”. Mult timp m-am gândit la discuția cu acest călugăr și mai ales la afirmația lui.

Am obținut destul de ușor atât pașaportul, cât și viza israeliană din București. Am plătit drumul dus-întors în bani românești. Dolarii promiși (10) nu i-am primit, deoarece am sosit la București numai în ziua plecării și suma alocată pentru plecarea în Israel se epuizase. Am luat un avion Tarom cu patru motoare de la Otopeni. Am decolat în jur de ora 20. Am trecut peste Bosfor, Dardanele, Marea Mediterană, Cipru și, în jur de ora 23, am aterizat la Tel Aviv. Primirea nu a fost prea călduroasă, întrucât în jurul avionului au apărut soldați înarmați. Am întrebat: „De ce această primire?”. Ni s-a răspuns că, în urmă cu două zile, la sosirea unui avion, a fost un atac terorist și, pentru a evita orice surpriză, procedează în acest fel. Am așteptat bagajele în sala de așteptare. Toate au sosit în afară de un geamantan al unui coleg, în care avea țiucă, cadou pentru prietenii din Israel. După verificările făcute de funcționarii aeroportului, s-a aflat că acest geamantan n-a plecat din București.

GEORGE UZA

După sosirea la Tel Aviv, problema cea mai mare a fost găsirea unei gazde care să ne adăpostească în timpul congresului. Noi nu dispuneam de valută pentru a plăti hotelul, dar toți aveam prieteni plecați în Israel din Cluj sau din alte orașe. Cu monedele ce le-am primit în avion de la evreii ce se întorceau din stațiunile balneare românești, am început să dăm telefoane, cu toate că era o oră atât de târzie. Până ce am îndeplinit formalitățile de ieșire din aeroport s-a făcut ora 24. Eu am telefonat colegului meu Kurt Sandberg, care și-a amintit de mine mai bine după ce i-am spus că sunt soțul Lilicăi, prietena și colega lui din Clinica Ginecologică din Cluj. Amândoi au fost discipolii doctorului Emil Menyas. Dr. Kurt a venit în scurt timp la aeroport cu autoturismul propriu. Era îmbrăcat ofițer. Prof. Șt. Hărăguș, fiica lui, Ileana și ginerele său au telefonat unui medic stabilit la Tel Aviv, elev al său la Clinica Medicală I din Cluj. Acesta n-a fost prea înțelegător cu situația noastră spunând că acum este prea târziu și că se va interesa de plasarea lor la un hotel. Prof. Șt. Hărăguș a renunțat să-l mai caute a doua zi și a telefonat unui pacient, care foarte drăguț a venit după ei la aeroport. Dr. Kurt Sandberg locuia în Ramathgan, oraș satelit al Tel Avivului. Am dormit în cabinetul său de consultații. Prof. Șt. Hărăguș și însoțitorii săi au locuit în alt oraș satelit al Tel Avivului, numit Betah Tigva - Poarta Speranței,

A doua zi ne-am prezentat la Hotelul Sharon din Herzlia, stațiune pe malul Mării Mediterane, unde se ținea simpozionul. Am cerut să fim scutiți de taxa de participare, având în vedere situația economică de la noi, țară în care nu era permis să deții valută. Dr. Kurt Sandberg, un om cu foarte multă inimă, a alergat pe la toți șefii să ceară scutirea noastră de taxa de participare, care era de peste 200 de dolari. Când i-a spus președintelui simpozionului situația de la noi a spus că el nu poate crede că am fost trimiși acolo fără bani. După multe insistențe a acceptat participarea noastră fără achitarea taxei respective.

Deși deplasarea noastră în Israel s-a făcut în luna septembrie, era o căldură insuportabilă pentru noi. Termometrul urca până la 40° C. Bătaia soarelui, mai ales în ceafă, m-a silit să-mi cumpăr un turban care să mă apere de razele fierbinți.

În hoteluri, peste tot, chiar și în locuințe, era aer condiționat. În sesiunea de deschidere, profesorul Neufeld, originar din Bratislava, a ținut un referat despre arterele coronare la copii și descoperirea bolii coronariene la aceștia. În următoarele sesiuni s-au dezbătut aspecte epidemiologice în bolile arteriale, periferice, coronariene; s-au comunicat rezultatele tratamentului medical și chirurgical în arteriopatii, bolile venoase, precum și rezultatele unor cercetări experimentale. Noi am prezentat cercetări făcute la Clinica Medicală I din Cluj privind metabolismul lipidic în arteriopatiile comice periferice. Lucrarea a stârnit interes, deoarece s-au pus întrebări și s-au făcut comentarii.

Ultima zi a simpozionului s-a ținut la Ierusalim, la Universitatea Hadasah. Ne-am deplasat la Ierusalim cu autoturismele colegilor pe o distanță de aproximativ 70 de km. Înainte de a intra în oraș ne-am oprit la mănăstirea Latrun, unde călugării nu vorbesc decât doi-trei care vând vinul din producție proprie. Am cumpărat și eu două butelii de vin roșu pe care le-am consumat la Cluj împreună cu familia mea.

Îndată ce am intrat în oraș, am remarcat evreii tineri și bătrâni, așa cum i-am cunoscut noi înainte de al II-lea război mondial la noi, îmbrăcați în hainele lor tradiționale, cu barbă și perciuni lungi, ondulați. Ierusalimul este așezat pe mai multe coline.

Participarea la simpozion nu a fost prea largă. Marea majoritate erau medici din Israel. Printre străini am observat câțiva elvețieni, germani, belgieni și austrieci.

În timpul congresului am vizitat clinici din Tel Aviv și Ierusalim. La Tel Aviv am vizitat clinica prof. Neufeld, distins cardiolog. El ne-a făcut o demonstrație electrocardiografică. A luat un bolnav de profesie șofer și l-a trimis în oraș cu mașina

AMINTIRI, AMINTIRI...

împreună cu o asistentă care supraveghea înregistrarea magnetică a electrocardiografei. După aproximativ 45 de minute, timp în care a trecut prin intersecții aglomerate, circulație intensă, s-au reîntors. Proiecția filmului pe ecran a fost atunci pentru noi o mare surpriză. Pe electrocardiogramă au apărut, trecător, tot felul de modificări, de la extrasistole supraventriculare, până la blocuri de ramură stângă. Astăzi acest procedeu este aplicat și la noi. Concluzia a fost că bolnavii coronarieni trebuie permanent supravegheați și tratați.

La Tel Aviv și la Ierusalim am întâlnit mulți colegi și prieteni. Mi-a făcut o mare plăcere întâlnirea cu Dr. Polak și soția lui, care mi-au fost colegi de an. În Ierusalim Dr. Polak era șeful secției de terapie intensivă la Spitalul Universității, pe care o conducea cu multă competență. Pe un perete al secției era scris cu litere aurite: „Această secție a fost donată de Elena Rubinstein”. Mi-a arătat publicațiile sale în care erau citate lucrările mele făcute la Cluj, cu hemodializă la pacienții intoxicați cu barbiturice. După reîntoarcerea la Cluj am făcut cu Dr. Polak schimb de cărți. El mi-a trimis ultima ediție a tratatului lui Harison și eu i-am trimis volumele recent publicate ale prof. I. Hațieganu și O. Fodor.

Fiind în Țara Sfântă, unde a trăit Mântuitorul nostru Isus Christos, am vizitat nu numai locurile sfinte din Ierusalim, ci și din alte orașe din Israel, legate de viața lui Isus Christos: Bethleemul, Nazaretul, Kafer Cana (Cana Galileii). Fără ajutorul cunoștințelor noastre din Israel nu puteam vizita într-un timp atât de scurt toate locurile sfinte. Ei ne-au dus cu autoturismele proprii peste tot.

Bethleemul - locul nașterii lui Isus Christos - este așezat lângă Ierusalim. În fostul grajd este marcat locul nașterii Mântuitorului și locul unde a fost înfășurat și culcat.

La Nazaret am vizitat casa și atelierul lui Iosif, tatăl adoptiv al lui Isus, unde a trăit și lucrat sub supravegherea părinților săi. Aproape de casa lui Iosif se afla biserica Buna Vestire, construită cu ocazia vizitei Papei Paul al VI-lea. Biserica are trei etaje ca niște amfiteatre. Sub etajul întâi este locul unde a fost casa Sfintei Marii, unde îngerul i-a anunțat nașterea lui Isus Christos. Aici am stat de vorbă cu un călugăr din Boemia, care vorbea ungurește și care ne-a dat explicații despre biserica Buna Vestire și locurile sfinte din apropiere. Tot el ne-a condus la izvorul de unde Sfânta Maria aducea apă la domiciliu.

În Ierusalim vechile ziduri crenelate ale cetății, mărturie a unei vechi civilizații, se amestecau cu construcțiile moderne. Mi-a rămas întipărită în minte clădirea parlamentului „Kneset”, palat impozant. Înfățișarea lui exterioară îți aduce aminte de construcțiile grecești cu coloane. La intrare este străjuit de o Menora uriașă din bronz. O construcție interesantă, ca un clopot, este muzeul ce adăpostește documentele de la Quimram. La Ierusalim am parcurs drumul pe care a mers Isus cu crucea în spate - Via Dolorosa - începând cu Grădina Ghetsimani până la Golgota. La fiecare oprire a lui Isus este o biserică sau o mănăstire. În Grădina Ghetsimani este marcat locul unde Isus s-a rugat. Am vizitat la biserica de pe Golgota Sfântul Mormânt, care se și numește Biserica Sfântului Mormânt. La câțiva metri de la intrare este marcat locul unde Isus a fost învelit în giulgiu. În dreapta se găsește locul răstignirii și, în partea opusă, Sfântul Mormânt. Pentru a intra în încăperea unde este Sfântul Mormânt, treci printr-o ușă joasă, așa încât trebuie să te apleci ca să intri. Deasupra mormântului sunt fixate mai multe candelă de aur. Fiecare din aceste locuri sunt păzite de preoți, pentru a evita aglomerațiile. În biserica Sfântului Mormânt se găsesc subsoluri unde sunt amenajate biserici cu altare. Se spune că aici s-a găsit crucea pe care a fost răstignit Isus. Am intrat în curtea în care se spune că a fost Palatul Antonia și unde Pillat l-a judecat pe Isus. Curtea este acoperită cu dalii pe care se văd urmele locurilor unde au fost înfipti stâlpii lampadarelor și urmele trasate pentru jocul regelui, foarte popular printre soldații romani. Aici Isus Christos a fost batjocorit de soldații romani. Se păstrează o parte din arcul

GEORGE UZA

prin care se pătrunde în basilica „Ecce homo”, Aici Pilat a arătat mulțimii pe Isus zicând: „Iată omul!”. Însoțitorii noștri ne-au arătat mai multe locuri unde au fost închisorile în care au fost arestați apostolii.

Într-o seară, la ora de vecernie, am vizitat biserica română ortodoxă din Ierusalim. Lângă biserică este o clădire mare, proprietatea bisericii. Călugărițele de aici ne-au spus că închiriază camere și din acest venit se întrețin. Ele ne-au spus că biserica este frecventată în zilele de sărbătoare de români și românce căsătorite cu evrei, sau chiar de către evrei. În zilele de Paști și de Crăciun vine atâta lume încât nu încap în biserică. În Valea Iordanului mai este o biserică românească mai mică. Noi n-am putut-o vizita din cauza timpului scurt ce-l aveam la dispoziție.

Pe lângă locurile sfinte creștine am vizitat și locurile sfinte evreiești și musulmane. Zidul Plângerii este tot ce a mai rămas din templul lui Solomon. La Zidul Plângerii mi-am dat seama că în ultimii 2000 de ani pământul s-a înălțat cu aproximativ 10 metri. Lângă zid s-a săpat pentru a vedea pe unde au călcat, pe unde au intrat în templu oamenii de pe vremea lui Christos. Cel puțin la 8-10 m s-a găsit intrarea în templu. La Zidul Plângerii tot felul de oameni, tineri, bătrâni, se roagă cu voce tare, plecându-se ritmic, îmbrăcați în haine rituale. Unii bătrâni poartă suluri în brațe pe care sunt înfășurate pânze scrise cu legile Vechiului Testament și Tora. Unii aveau un corn în care suflau, obicei păstrat de pe timpul rățcirii lor prin pustiu. La Zidul Plângerii am asistat la o nuntă evreiască. Femeile erau în dreapta și bărbații în stânga. Femeile strigau ritmic punând mâna la gură.

Nu departe de Zidul Plângerii sunt moscheile Axa și Omar. Ele au fost ridicate pe locul unde s-a rugat Mahomed și unde s-a urcat la cer. Intrarea moscheilor era păzită de armata israeliană. Interiorul moscheilor era foarte curat. Înainte de a intra în moschee trebuia să lași pantofii la poartă. Dușumeaua era acoperită cu multe covoare persane, pe care credincioșii se roagă șezând și având în mână un șir de mărgele, ca la noi Rozariul.

Într-o zi de sâmbătă am vizitat un consătean de-al meu și vecin cu mine la Sângeorz-Băi, croitor de meserie, Gewurz Herman. S-a bucurat mult de vizita mea. Toată familia era adunată într-o cameră, inclusiv copiii. Mama mea i-a trimis un caș și două kg. de țuică. Ei ne-au reținut două zile. Le-am povestit întâmplările din satul nostru petrecute după plecarea lor. M-a întrebat de fiecare vecin, prieten, fapt ce arăta că dorul de țara unde a trăit mai bine de 40 de ani nu l-a părăsit. Seara, doamna Gewurz ne-a făcut mămăligă cu brânză ca la Sângeorz și ne-a fiert „crampei”, Gewurz a rămas același: glumeț și vesel. Soția lui mi-a spus că atunci când ies de la cinematograful cu multă lume gălăgioasă, o întreabă la ureche: „Oare mai sunt jidovi aici?”. Sărmanul, în urmă cu 3-4 ani a murit într-un accident provocat de butelia de aragaz. Am dormit o noapte la ei. M-am sculat dimineața pe la orele patru întrucât n-am mai putut dormi din cauza unor muncitori care, înainte de plecarea la lucru, se rugau în subsolul clădirii cu voce tare. Fiul consăteanului meu m-a dus într-o zi la Marea Moartă. Din apa mării se sintetizează îngrășăminte pentru agricultură. În apropiere există un mare combinat ce fabrică aceste produse. Am făcut o baie în apa destul de caldă, care te ține la suprafață fără să înoți. Imediat ce am ieșit din mare am făcut un duș cu apă dulce, deoarece pe piele se depusese un strat de sare. La întoarcere, pe drum venea, din partea opusă, un arab cu o cămilă. La rugămintea prietenului meu mi-a permis să încălesc pentru câteva lire.

Evreii nu lucrează nimic în zilele de sâmbătă. Religiozitatea lor m-a mișcat. În cartierele religioșilor nu circulă nici autoturismele, numai în cazul în care pe mașină scrie „medic”. Altfel, îl lovesc cu pietre. Poporul evreu a fost de la început monoteist. Prof. Ștefan Hărăguș spunea că acesta este motivul pentru care au venit în Israel toți profeții monoteiști.

AMINTIRI, AMINTIRI...

Într-o țară păgână în care populația credea în nenumărați zei, propagarea credinței monoteiste putea fi foarte dificilă.

Într-o după amiază am plecat cu autoturismele prietenilor noștri la Haifa, la 90 km de Tel Aviv. Haifa este un oraș mare, port la Marea Mediterană. De-a lungul drumului am văzut un șir lung de bărci, unde au fost încartiruiți prizonierii de război. Îndată ce am sosit în oraș am fost conduși de prietenii noștri la un restaurant al cărui proprietar era un evreu ce a avut crăsmă în Piața Mihai Viteazul din Cluj. Un chelner l-a cunoscut imediat pe Prof. Șt. Hărăguș. Eu am dormit o noapte la colegul meu Smaiovici Bela, care a fost anunțat cu o zi înainte de venirea mea. A doua zi am făcut o mică excursie pe Muntele Cârmei, regiune viticolă. În parcul orașului am vizitat mormântul profetului Bahai, un alt monoteist. Universitatea din Haifa era într-o clădire nouă, în care se oferă studenților cele mai bune condiții de învățământ. Am vorbit cu un profesor care predă la Facultatea de Medicină și care a lăudat pregătirea studenților veniți de la Cluj.

De la Haifa ne-am întors cu un autobuz. Religiozitatea și fanatismul lor se manifestă peste tot. La coborârea din autobuz în Ierusalim, un grup de trei-patru tineri, fără să întrebe nimic, mi-au legat de braț o curea și mi-au dat să citesc în ebraică un text de aproximativ jumătate de pagină. Le-am spus că sunt creștin. S-au scuzat și s-au dus la un alt tânăr ce cobora din autobuz.

O familie prietenă cu dr. C. Duncea ne-a dus cu autoturismul pe înălțimile Golan. Încă mai erau rămase tancuri pe câmpul unde se spune că a fost cea mai mare bătălie de tancuri din istorie.

Pe dealurile stâncoase ce păreau arse am văzut în drumul nostru beduini poligami. Nu ne-am oprit, pentru că e greu să scapi de ei, cer bani etc. Șoferii noștri au încetinit mașina și am putut vedea pe stăpânul familiei șezând turcește lângă foc servit de soțiile lui. În spatele lui erau câteva căsuțe, probabil locuințele soților. Principala lor ocupație era creșterea caprelor. În drumul nostru am trecut pe lângă orașul Cuneitra, care era închis turiștilor. Avertizați de soldați, am coborât de pe aceste înălțimi spre Nazaret; nu departe este lacul Tiberiadei. Înainte de a ajunge pe marginea lacului Tiberiadei, am trecut Iordanul pe un pod păstrat intact. Imediat în aval, ne-am descălțat și ne-am băgat cu picioarele în apa rece a râului care producând vasoconstrucție diminuea edemul determinat de căldură și efort; astfel mersul devenea mai ușor. Râul Iordan este valea în care Ioan Botezătorul l-a botezat pe Isus Christos.

În lacul Tiberiadei apa este foarte curată, lacul fiind bogat în pește.

Aceasta este principala sursă de apă a Israelului. Lacul văzut de sus de pe platou este de un albastru curat, a cărui intensitate diminuează până la dispariție în orizontul îndepărtat. Peste tot urmele cetăților, templelor, amintesc de viața aceluia care acum 2000 de ani s-a întrupat pentru mântuirea noastră. Prof. Șt. Hărăguș mereu ne spunea: „Călcăm pe urmele lui Christos”. În jurul lacului Tiberiadei, măslinii și alți arbori îți ofereau un petic de umbră ce te răcorește în căldura greu de suportat. În drum spre orașul Capernaum am trecut prin orașul Tiberiada și pe lângă Mănăstirea Fericirilor. Călugărițele ce lucrau aici erau franțuzoiace. Pe pereții mănăstirii erau scrise fericirile, așa cum le-a spus Isus în predica de pe munte. La Capernaum am vizitat minele casei Sfântului Petru și templul din care se mai păstrează câteva coloane și ziduri. La întoarcere ne-am oprit pentru câteva minute la Kafer Cana, fosta Cana Galileii, unde Isus a prefăcut apa în vin. De la Kafer Cana ne-am îndreptat spre Marea Mediterană, pentru a vizita Cezarea. Aceasta a fost, în perioada romană, o cetate. Astăzi se mai văd doar câteva mine. Se păstrează foarte bine șanțul de apărare al cetății care, în caz de atac, se umplea cu apă.

GEORGE UZA

Gazda mea de la Tel Aviv m-a dus într-o după masă la o sărbătoare, intrarea în majorat a unui copil numita „barmitva”. Sărbătoarea s-a ținut în Casa Sindicatelor, unde a fost multă lume invitată la masă. Am vorbit românește cu tatăl copilului, originar din Bucovina, în timpul cât am stat în Israel a fost liniște, cu excepția unei lupte aeriene ce s-a dat deasupra Mării Mediterane.

Ne-am întors la București cu un avion israelian, după un sejur de aproape trei săptămâni. Am călătorit în timpul nopții și am ajuns la București la ora patru dimineața.

În aceeași zi m-am dus la Academia de Medicină și i-am raportat profesorului A. Moga, președintele Academiei, despre lucrările congresului. M-a întrebat dacă vin de la Cluj sau direct din Israel. Nu-i plăcea să mergi mai întâi acasă și apoi la el.

TRADIȚII

Cununa

M. DOMIDE¹

I

O datină frumoasă a poporului român din jurul Năsăudului e „adusul cununii”.

Toată partea de lume, toate țările, toate popoarele, toate locurile cât de ascunse și neînsemnate ar fi își au și partea lor bună, plăcerile lor; ba poporul de rând atâtea plăceri și petreceri și-au știut forma, cât îi ajung în destul ca prin ele să-și mai uite din numeroasele necazuri și suferințe încărcate în spatele lui de sute de ani și de mii de tirani. Așa, poporul pe aici, între alte datine, are și aceea „de a aduce cununa” coala toamna pe culesul viilor, adică pe timpul pe când în alte părți serbează „culesul viilor”, care pe la noi nu se fac, ci – ca să putem trăi – le cumpărăm de la alții.

E frumos și demn a păstra datinile părinților noștri și a le trece din neam în neam, ca niște monumente pe care e gravată virtutea și diligenția lor; pentru aceea viu a descrie chiar așa această datină precum o serbează poporul.

II

„Adusul cununii” se întâmplă pe timpul seceratului de toamnă. „Cununa” e de grâu, prin urmare se aduce numai când ziua se secără holda de grâu și numai din holda care e cel puțin așa de mare cât să aibă ce secera 8-10 fetișoare, și numai atunci când fetișoarele au fost harnice și au gătit toată holda (semănătura).

Ziua secără copilele, și seara... aduc cununa; dar secerând ziua cântă doine de amor, de dor... cum cânta totdeauna femeia română la lucru, ca să aibă spor și ca să arate că Românului îi place a lucra; și ca să treacă ziua mai lesne, căci seara este ce este.

Ziua trece repede, și după ce se vede că nu va rămâne holda nesecărată, coala pe la apus de soare două sau trei din fete – lăsând pe celelalte în lucru, adună câțiva snopi și aleg din ei cele mai frumoase spice, acestea le fac mănunchiuri mărișoare și împletesc o cunună cam de trei coți pe care, apoi, o ceruiesc de două ori roată, un cerc mai larg și unul mai îngust și pe ele altul deasupra, apoi le leagă deolaltă bine și fac „cununa” pe care – după ce-s gata cu seceratul – o pun pe capul celei mai frumoase și mai inocentă fetiță, și pornesc către sat unde le așteaptă... cineva... cine-i cu dor; ... și acela le aude de departe pentru că ele vin cântând frumuseț „hora cununei”:

¹ *Familia*, Pesta, Anul VII, 1871, nr. 21 (23 mai/4 iunie), pp. 248-249.

M. DOMIDE

Dimineața ne-am sculatu,
 Pe ochi negri ne-am spălatu,
 Haine mândre-am îmbrăcatu,
 Și la holdă ne-am căratu;
 Holdă mare-am seceratu.
 Holda mare, grâu frumosu,
 Ca și fața lui Christosu;
 Holda mare, grâu curatu,
 Ca Domnul care le-a datu...

Într-aceea... cine-i cu dor aștepta în drum cu apa ca să moaie cununa, ... așa-i datina, și fiindcă la fete li-i greață de apă, nici nu le mai auzim... Ba, da! Greața a trecut repede și ele continuă mai frumos, pentru că sunt în sat și aud și feciorașii:

De unde cununa vine,
 Multe clăi s-or pune mâne;
 De unde cununa pleca,
 Multe cară se încărca;
 Cununa umblă udată de feciorași și ele continuă:

Din jos de la Țarigradu
 Mândră cunună-a plecatu,
 Din sus de la răsăritu
 Mândră cunună-a pornitu,
 Veniți feciori cu apa
 Și ne udați cununa,
 Veniți feciori cu râul
 Udați fata cu grâul!

Și feciorii nu le rămân datori, sunt diliginti, pentru că glumesc cu cine li-e drag lor... Așa e dragostea!...

Astfel cântă secerătoarele pe cale de la locul unde au secerat și au făcut cununa până acasă, iar când sunt aproape de intrat, le auzim:

Ieși stăpâne până-n poartă,
 Că venim cu mare gloată,
 Ieși stăpâne până-n pragu,
 Că-ți venim cu mare dragu;
 Să fii gazdă veseloasă!
 Pe o cunună frumoasă
 Noi cu dânsa am venit,
 Să ne dai ce ai gătitu.

Și stăpânul le aștepta cu drag cu ceea ce i-a dat Dumnezeu și a putut pregăti.

După ce au intrat fetele în casă, înconjoară cu cununa pe cap, cântând, de trei ori masa, care stă în mijlocul casei; și apoi cea mai cuminte din ele din a dreapta celei cu cununa ia cuvântul:

Bună seara! Bună seara!
 Gazdă bună!
 Să te faci cu voie bună
 Pe o mândră de cunună!
 Cunună de grâu frumosu,
 Ca și fața lui Christosu;

CUNUNA

Cununa de grâu curatu,
 Ca Domnul care l-a datu.
 - Noi de trei zile-am pornitu,
 Caii ni s-au obositu.
 D-voastră v-ați lăudatu:
 C-aveți curți de pietre,
 Chiar și francii de s-ar bate,
 Tot în ele n-ar străbate,
 Noi cu francii ne-am bătutu,
 Și în curți am străbătutu.
 D-voastră v-ați lăudatu,
 Când de aici am plecatu:
 C-aveți un voinicu
 Mândru și frumosu
 Scrisă-i fața (ca și fața) lui
 Christosu.
 Dar voiniucul nu-i acasă
 Că l-ați mânat la moară
 Cu grâu roșu
 Să torne-n coșu,
 Însă moara n-a fost acasă,
 C-a fost în pădure
 A paște căpșune,
 Dar morarul, meșter mare-i,
 C-a dat ciocu, pocu,
 Și s-a pus moara la locu,

Și voinicul a turnatu
 Grâu roșu
 În coșu,
 Și-a căzut totu
 Trei tărăță,
 Și-o fărină,
 Pân-a fost covata plină,
 Și-a pus în desagă
 Tot trei tărățe și-o fărină,
 Pân-a fost desaga plină,
 Dup-aceea a venit acasă
 Și-a dat-o la jupâneasă
 Și-a cernut-o prin o sită deasă
 De mătasă
 De la Țarigrad aleasă,
 Și-a făcut un colacu
 Mândru și frumosu,
 Scrisă-i fața lui Christosu.
 Dar rumpeți colacu-n două
 Și ne dați nouă,
 Că noi cununa-om da
 Până
 Plosca cu holirca nu ni-ți arăta,
 Și-un voinic frumos ni-ți da,
 Și-n gură ne-a săruta
 Și cununa ne-a lua.

Am zis mai sus că seara este ce este!... Voinicul frumos e aproape, așteaptă momentul cel mai plăcut... un sărutat; și poate tocmai acea pereche o vedem în fericire, care se iubește mai cu foc... Cununa-i pe masă, răscumpărată prin un sărutat... Secerătoarele se așează pe scaune, una fericită, îndulcită, sărutată, celelalte supărate, arse..., dar numai pe un moment, să nu le compătimim, precum nu invidiază ele pe consoarta lor, pe fericita, căci voinicul fericit care a răscumpărat cununa nu-i singur, mai sunt și alții, și poate chiar aceia care iubesc secerătoarele frumoșele. Câteva minute numai și ei încă vor fi fericiți. Trebuie însă să aștepte până vor cina secerătoarele, mândrele lor. Și noi să ascultăm cum alduiește secerătoarea stăpânului care-i închină:

Să trăiești gazdă bună!
 Să te faci cu voie bună!
 Cel ce uscă fânul cu soare,
 Coace grâul cu răcoare,
 Viață bună d-tale!
 Să crească podina cât casa
 Și vravul cât masa,
 Din un spicu
 Un oticu (măsura);
 Din o mână
 O mierță plină.
 Să te faci cu voie bună,

M. DOMIDE

Pe-astă mândră de cunună!

Apoi se așează la cină, care e făcută mai mult lussu și datină, pentru că la altceva cugetă secerătoarele, nu la mâncare, la ceva mai bun... Și pe timpul cine ce se vorbește? – Nu de mănăstiri..., ci că cununa din holda lui Petru o va aduce Maria și o va săruta (pe Maria) Alexandru, pentru că se iubesc. La Ioan va aduce cununa Veronica și Iacob o va răscumpăra, căci se au bine laolaltă; - și tot așa până se aude un fluier sau violină, care strigă la joc, care ține toată noaptea și cu care se finește această datină.

ION AL-GEORGE

SEARA

*Palida noapte, cu aripi umede,
Negre și-ntinse,
Cade pe munții albaștri,
Pe steiuri trăsните, pe crestele ninse.
Palida noapte cu mâini de gheață,
Cu mâini de ceară,
S-oprește-n față-mi ultima oară;
Noaptea și inima ,ea stau față-n față...*

*Triste și palide sunt amândouă,
Nalte și mute;
Din două lumi răsăriră —
Rele și necunoscute —
Vechea ș-aceeași durere
Sortită-i și-acum să le poarte
Grele, cernite:
Cade asupra-le din stânci trăsните
Palida moarte¹...*

¹ *Gândirea*, Cluj, Anul I, 1922, nr. 19 (1 februarie), p. 353.

Revoltă nouă

de

Lucian Valea

**Măi, pentru neamul ăsta ardelean
Ce-l simt în sânge ca un brad cum crește,
Pe Dumnezeu l-aș prinde de mintean
Și 'n stare-aș fi să-l sudui mocănește.**

**Pentru dreptatea veacului și-a zilei
Aș asvârli cu bolovani în ingeri.
Mi-aș vinde sufletul și gândul filei...
... Hai tinerețe 'n vreme ca să sângeri !**

**Pentru Ineu! meu aș frânge raiul
Și m'aș răsti să tremure și sfinții...
... Și ca să crească 'nalt și mult mălăiul,
Aș asuda cu boli și părinții.**

**Aș bea prin crâșme cu Năsăudeni,
Să mai uităm năcazu' și amaru'...
... Târziu ne-am strânge 'n pajiștea poenii
Ș'am sparge, dârzi, de-oblânc, scrâșnind paharul.**

**Aș scrie, plin, poemul de revoltă
Să înflorească, alb, mustind pe rană,
Și cușma aș svârli-o sus în Boltă,
Să ducă'n ea tristețea ardeleană.**

Luceafărul, Sibiu, Anul I (Serie nouă), 1941(mai), p. 58